

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Mají kolektivistické země větší porodnost?

Autor práce:

Vanda Kašová

Vedoucí práce:

Ing. Inna Čábelková, Ph.D.

Praha 2007

OBSAH:

1	Úvod	5
1.1	Úvod do podstaty práce	5
1.2	Cíle práce	7
1.3	Hypotézy	7
2	Vymezení základních pojmů	8
2.1	Kultura	8
2.2	Kulturní dimenze	12
2.2.1	Vymezení kulturních dimenzí podle Geerta Hofstedeho	12
2.2.2	Budoucnost kulturních dimenzí	14
2.2.3	Ohlasy Hofstedeho konceptu kulturních dimenzí	14
2.2.4	Výzkumy hodnot jiných autorů	15
2.2.4.1	Dimenzionální model Rona Ingleharta	15
2.2.4.2	Koncept Shaloma H. Schwartze	16
2.3	Dimenze kolektivismus/individualismus	17
2.3.1	Vymezení dimenze kolektivismus/individualismus	17
2.3.2	Kolektivismus a individualismus v rodině	18
2.3.3	Kulturní relativismus	19
2.4	Porodnost	20
2.5	Hrubý domácí produkt	22
3	Metodologie	23
3.1	Data	23
3.1.1	Data pro Individualismus/kolektivismus	23
3.1.2	Data o porodnosti	25
3.1.3	Data o HDP	25
3.2	Metodologický postup	26
3.2.1	Kvantitativní versus kvalitativní výzkum	26
3.2.2	Regresní versus korelační analýza	26
3.2.3	Postup práce	27
4	Výsledky.....	27
4.1	Porodnost a individualismus	27
4.1.1	Graf: porodnost versus individualismus	27
4.1.2	Tabulka: porodnost versus individualismus	28
4.1.3	Tabulka: porodnost versus individualismus	28
4.1.4	Závěr: porodnost versus individualismus	28
4.2	Porodnost a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování	29
4.2.1	Graf: Porodnost a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování	29
4.2.2	Tabulka: Porodnost a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování	29
4.2.3	Tabulka: Porodnost a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování	29
4.2.4	Závěr: Porodnost a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování	30
4.3	Porodnost a HDP	30
4.3.1	Graf: Porodnost a HDP	30
4.3.2	Tabulka: Porodnost a HDP	31
4.3.3	Tabulka: Porodnost a HDP	31
4.3.4	Závěr: Porodnost a HDP	31
4.4	Porodnost HDP –bez odlehlých pozorování	32
4.4.1	Graf: Porodnost HDP –bez odlehlých pozorování	32
4.4.2	Tabulka: Porodnost HDP –bez odlehlých pozorování	32

4.4.3	Závěr: Porodnost HDP –bez odlehlých pozorování.....	33
4.5	Porodnost, individualismus a HDP	33
4.5.1	Graf: Porodnost a HDP	33
4.5.2	Graf: Porodnost a individualismus.....	33
4.5.3	Tabulka: Porodnost, individualismus a HDP	34
4.5.4	Tabulka: Porodnost, individualismus a HDP	34
4.5.5	Závěr: Porodnost, individualismus a HDP	34
4.6	Porodnost, individualismus a HDP bez odlehlých pozorování.....	35
4.6.1	Graf: Porodnost a individualismus bez odlehlých pozorování.....	35
4.6.2	Graf: Porodnost a HDP bez odlehlých pozorování	35
4.6.3	Tabulka: Porodnost, individualismus a HDP bez odlehlých pozorování.....	36
4.6.4	Tabulka: Porodnost, individualismus a HDP bez odlehlých pozorování.....	36
4.6.5	Závěr: Porodnost, individualismus a HDP bez odlehlých pozorování.....	37
4.7	Změny porodnosti a individualismus	37
4.7.1	Graf: Změny porodnosti a individualismus.....	38
4.7.2	Tabulka: Změny porodnosti a individualismus.....	38
4.7.3	Tabulka: Změny porodnosti a individualismus.....	38
4.7.4	Závěr: Změny porodnosti a individualismus.....	39
4.8	Změny porodnosti a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování.....	39
4.8.1	Graf: Změny porodnosti a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování.....	39
4.8.2	Tabulka: Změny porodnosti a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování.....	40
4.8.3	Tabulka: Změny porodnosti a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování.....	40
4.8.4	Závěr: Změny porodnosti a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování.....	40
4.9	Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000.....	41
4.9.1	Graf: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000	41
4.9.2	Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000.....	42
4.9.3	Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000.....	42
4.9.4	Závěr: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000	42
4.10	Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000 – s vyloučením odlehlých pozorování	42
4.10.1	Graf: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000 – s vyloučením odlehlých pozorování.....	42
4.10.2	Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000 – s vyloučením odlehlých pozorování.....	43
4.10.3	Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000 – s vyloučením odlehlých pozorování.....	43
4.10.4	Závěr: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000 – s vyloučením odlehlých pozorování.....	43
4.11	Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu..	44
4.11.1	Graf: Porovnání změn porodnosti v letech 1980 – 2000 a individualismu.....	44
4.11.2	Graf: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000	44
4.11.3	Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu	45
4.11.4	Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu.....	45

4.11.5	Závěr: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu	45
4.12	Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu – s vyloučením odlehlých pozorování	46
4.12.1	Graf: Porovnání změn porodnosti v letech 1980 – 2000 a individualismu – s vyloučením odlehlých pozorování	46
4.12.2	Graf: Porovnání změn porodnosti v letech 1980 – 2000 a individualismu – s vyloučením odlehlých pozorování	47
4.12.3	Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu – s vyloučením odlehlých pozorování	47
4.12.4	Tabulka Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu – s vyloučením odlehlých pozorování	47
4.12.5	Závěr: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu – s vyloučením odlehlých pozorování	48
5	Závěr	48
6	Hodnocení kvality výzkumu	49
6.1	Hodnocení kvality používaných dat	49
6.1.1	Možné problémy s kulturními dimenzemi	50
6.1.1.1	Problémy s daty	50
6.1.1.2	Kritika konceptu kulturních dimenzí Geerta Hofstedeho	50
6.1.2	Možné problémy s daty o porodnosti	51
6.1.3	Možné problémy s HDP	52
6.2	Hodnocení použité metody	52
6.2.1	Hodnocení použité metody – kvantitativní výzkum	52
6.2.2	Hodnocení metody – regresní analýza	53
7	Použitá literatura a zdroje dat	54
8	Přílohy	55
8.1	Tabulka použitých dat I.	55
8.2	Tabulka použitých dat II.	58
8.3	Dotazník VSM 94 (Values Survey Module) Geerta Hofstedeho	61

1 Úvod

1.1 Úvod do podstaty práce

Každého normálního člověka přitahují k dětem dvě věci: předně to, že jsou velice vážné, a za druhé, že jsou právě proto velice šťastné. ... Je to vážnost úžasu nad světem.... Už to, že jsou děti malinké nám umožňuje, abychom se na ně dívali jako na zázraky. ... Zároveň je toto komické vzezření dětí snad tím nejvzácnějším poutem, které drží vesmír pohromadě. (Chesterton, 2000, s. 109 n.). Lidské dítě se rodí mimořádně křehké, proto nad ním musí první léta jeho života rodiče neustále bdít. Potomek tak pro své rodiče představuje nejen zdroj radosti a naplnění, ale také velký závazek a povinnosti.

Ačkoliv období aktivního rodičovství zaujímá menší část z obecně rozlišovaných fází vývojového cyklu rodiny, narození dítěte je obrovskou změnou v životě novopečených rodičů a od narození prvního potomka zůstává rodičovství organizačním principem života rodiny (více viz Možný, 1999). Než se dítě dokáže osamostatnit, je třeba ho léta vést a vychovávat. Prvním prostředím, do kterého se dostává, je rodina. Zde si osvojuje základní prvky lidské kultury, učí se, jak se v kultuře orientovat. Tento proces nazývají sociologové socializace. Socializace je nejintenzivnější v raném dětství (více viz Giddens, 2004). Dítě, vyrůstající mezi příbuznými, se přirozenou cestou naučí považovat samo sebe za součást „my“ oproti těm ostatním „oni“. Tento vliv je pochopitelně mnohem silnější u rozšířené než u nukleární rodiny. (Hofstede G., Hofstede G.J. 2006) Vliv rodiny na utváření osobnosti jednotlivce a jeho hodnot je tedy zásadní (Giddens, 2004).

Kultura je podle nizozemského vědce Geerta Hofstedeho jako „software lidské mysli“. Obsahuje pravidla sociální hry, které její členové předávají nově příchozím. Lidské společnosti tak mají ohromnou kapacitu pro uchování své identity prostřednictvím generací svých příslušníků. (Hofstede G., Hofstede G.J. 2006.) Na základě svých výzkumů pak Hofstede určil 5 dimenzí, které jsou, jak se domnívá, schopné popsat základní rozměry charakteristik společenství. Jsou to vzdálenost moci, maskulinita/femininita, dlouhodobá/krátkodobá orientace, vyhýbání se nejistotě a individualismus/kolektivismus. (Hofstede G., 2001)

Zaujala mě otázka vztahu dimenze škály individualismus - kolektivismus a rodiny. Domnívám se, že z kulturních dimenzí, které stanovil Hofstede, má na počet dětí nejvýznamnější vliv právě otázka vztahu mezi jednotlivcem a skupinou, tedy dimenze, kterou Hofstede nazývá individualismus/kolektivismus. Je možné, že svou roli hrají i další dimenze, já se však zaměřím jen na jednu vybranou, dle mého soudu zásadní. Chci zjistit, zdá má to, jestli ve společnosti převládají kolektivistické nebo individualistické hodnoty vliv také na podobu rodiny. Z Hofstedeho práce se dozvídáme, že pro individualistické společnosti je typická nukleární rodina, pro kolektivistické rodina rozšířená (to znamená, že pohromadě žije víc generací rodiny než jen rodiče a děti) (Hofstede G., 2001). Mají ale lidé v individualistických společnostech také tendenci mít méně dětí, nebo faktor individualismu nehraje roli? Tato otázka se stala předmětem mého výzkumu.

Sám Hofstede k této otázce píše, že našel silný vztah mezi populačním růstem (průměrný procentuální růst za deset let) a dimenzí kolektivismus/individualismus. (Hofstede G., Hofstede G.J. 2006) a také silný vztah mezi populačním růstem a HDP. Populační růst ale závisí jak na počtu narozených, tak na počtu zemřelých. Zajímá mě proto, jak budou tyto vztahy vypadat, když budu brát v úvahu pouze porodnost. Chudé země mají podle Hofstedeho více dětí (Hofstede G., Hofstede G.J. 2006). Zajímá mě, jestli má na tento vztah vliv také individualismus, zda vztah zůstane statisticky významný i v případě, že vezmeme v úvahu míru individualismu v zemi. Navíc bych ráda sledovala i vliv individualismu a změn ekonomické situace na změny porodnosti.

Úvaha, která mě vede k přesvědčení, že tyto dvě proměnné spolu souvisí, je následující. V individualistických společnostech, jak je popisuje Hofstede, je zájem jednotlivce stavěn nad zájem většiny. Předpokládá se, že se každý stará sám o sebe a o svou nejbližší rodinu (Hofstede G., Hofstede G.J., 2006). Může se tak věnovat budování vlastní kariéry a svým osobním zájmům. Proto mi připadá pravděpodobné, že rozhodnutí založit rodinu budou lidé v takové společnosti odkládat a pokud se rozhodnou pro děti, budou jich mít méně, aby jednak neomezili příliš svou svobodu, jednak aby byli schopni se všem svým dětem věnovat a vychovat je podle hodnot, které vyznávají. Cílem výchovy v individualistické společnosti je podle Hofstedeho osamostatnění dítěte. Tento proces je pochopitelně i pro rodiče časově náročný. Naopak zázemí rozšířené rodiny v kolektivistických společnostech může usnadnit výchovu více dětí. (více viz Hofstede G., Hofstede G.J., 2006)

Je ale velmi pravděpodobné, že porodnost významně ovlivňují ještě některé další faktory. Domnívám se, že nejvýznamněji bude působit ekonomická situace. Lidé z ekonomicky zajištěných rodin, budou mít možnost víc využívat šance, které jim nabízí současný svět, navíc jim ještě další možnosti, vycházející z dostatku finančních zdrojů, přibudou. Pro potřeby této práce vyjádřím ekonomickou situaci pomocí HDP na jednotlivce. (US dolary, přepočteno podle parity kupní síly)

Ačkoliv by si lidé v bohatších zemích mohli z finančního hlediska dovolit vychovávat víc dětí, domnívám se, že vyšší porodnost budou mít státy s nižším HDP. Vycházím z toho, že v bohatých zemích mají lidé obecně více možností. Setkáváme se v nich (jak na příklad referuje Český statistický úřad v našem prostředí) proto s demografickými jevy jako je stárnutí populace nebo zvyšování věku prvorodiček. Naopak v zemích s nižším HDP působí především nevzdělanost žen a očekávání budoucí podpory rodičů dětmi na zvyšování porodnosti. Z Hofstedeho výzkumů vyplývá, že HDP a individualismus spolu silně pozitivně korelují. Bohatší země jsou také individualističtější. Domnívám se proto, že tyto dva významné vlivy budou společně působit na porodnost v jednotlivých zemích. (Hofstede G., Hofstede G.J., 2006)

1.2 Cíle práce

Porodnost bezpochyby ovlivňuje mnoho různých faktorů. Podle mého názoru je to vedle ekonomické situace především kultura dané země, hodnoty jejích obyvatel. Předpokládám silný vliv toho, zda ve společnosti převládají hodnoty individualistické nebo kolektivistické. Proto jsem se rozhodla tyto vztahy ověřit. Cílem mé práce je tedy zjistit, zda a jak ovlivňuje míra individualismu ve společnosti (tak, jak ho definoval a jeho index pro zkoumané země vypočítal nizozemský vědec Geert Hofstede) porodnost v daných zemích a jakou roli hraje v tomto vztahu ekonomická situace země.

1.3 Hypotézy

Z výše uvedených úvah jsem pro svou práci stanovila tyto dvě základní hypotézy:

- Čím větší je důraz, který daná společnost klade na individualistické hodnoty, tím nižší je porodnost. Tento vztah přetrvává i v případě, že vezmeme v úvahu rozdíly v HDP sledovaných zemí.
- Čím vyšší je HDP dané země, tím nižší je porodnost. Tento vztah přetrvává i v případě, že vezmeme v úvahu rozdíly v kulturní dimenzi individualismus/kolektivismus sledovaných zemí.

2 Vymezení základních pojmů

2.1 Kultura

Pojem kultura má několik významů. Jeho původ je v latině, ve slově „cultura“, substantivu od slovesa „colere“, což znamená obdělávání půdy, tedy něco, o co je třeba pečovat. Postupně se tento význam přesouvá na člověka. (Petráň, 1985) Kultura v „užším smyslu“ znamená, alespoň ve většině západních jazyků, obecně „civilizaci“ nebo také jistou zjemnělost a zdokonalení myšlení a především výsledky takových jevů. V sociální antropologii se pojem kultura používá v širším významu pro různorodé způsoby myšlení, cítění a jednání. V tomto pojetí patří do kultury i běžné a obyčejné stránky života jako jsou otázky osobní hygieny. (Hofstede, G.; Hofstede G., J.; 2006) V této práci budu chápat kulturu v širším významu.

Podobné rozlišení nacházíme v myšlenkách německého filosofa 18. století Johanna Gottfrieda Herdera, který rozlišoval Kultur, životní mízu každého národa a proud mravní energie udržující národní integritu, a Zivilisation, která je ve své podstatě jen nánosem zvyků, zákonů a technických znalostí. Národy tak mohou sdílet civilizaci, ve své kultuře se ale liší, protože kultura určuje to, co jsou. Tato myšlenka se pak podle Rogera Scrutona (Scruton, 2002) vyvíjela dvěma směry. Němečtí romantici, jako Schelling nebo Fichte, interpretovali kulturu shodně s Herderem jako „určující podstatu národa, jako sdílenou duchovní sílu, která se projevuje ve všech zvycích, v přesvědčení a v konání daného národa.“ (Scruton, 2002, s. 9). Podle této interpretace se kultura odráží i v těch nejnepatrnějších událostech, proto žádný člen společnosti nemůže být bez kultury. Druhé pojetí, častější u klasických autorů (např. Wilhelm von Humboldt) při interpretaci kultury odkazují právě na jeho původní latinský význam a

kultura tak podle nich znamená kultivaci, nikoli přirozený růst. Podle tohoto pojetí tedy kulturu nemá každý, ale jen ten, kdo má dost času, zaujetí a schopností, aby se naučil vše potřebné. Herderovo pojetí kultury tedy Scruton popisuje jako „partikularistické“, definuje kulturu jako něco odlišného, něco, co odlišuje. Humboldtovo pojetí je naproti tomu „univerzalistické“, protože kultivovaní lidé z celého světa vidí lidstvo jako celek. (Scruton, 2002). Obě tyto interpretace můžeme nalézt i v současné literatuře.

V některých definicích se kultura staví do protikladu kulturu a přírodu. Kulturu chápou jako výtvar lidské společnosti, zatímco příroda je na člověku nezávislá. Pojmy „cultura“ a „natura“ stavěli proti sobě již humanisté. (Petráň, 1985)

Zatímco ostatní živočichové se přizpůsobují životnímu prostředí svým tělem, člověk se přizpůsobuje svými vynálezy. To mu umožnila právě kultura. Dříve se předpokládalo, že existuje nějaký univerzální zákon přírody, který může být rozumem odhalen. Odlišnost kultur byla chápána jako odchylka od normy. Evolucionismus v 19. století nahlížel rozdíly jako projevy vývojových stupňů na stupnici všeobecné evoluční kulturní posloupnosti. Velcí myslitelé 18. a 19. století ale takovou myšlenku zavrhli a rozpoznali skutečnou rozdílnost kultur a relativismus. (Pospíšil, 1993)

Důležitým rysem kultury je právě to, že se jedná o kolektivní jev, kultura je vždy alespoň částečně sdílená lidmi, kteří žili nebo žijí ve společenském prostředí, ve kterém si kulturu osvojili. (Hofstede G.; Hofstede J.G.; 2006) Podle Roberta Lawlesse se člověk stává celým člověkem procesem učení se kultuře. Sociologové nazývají tento proces socializace, antropologové enkulturace. Dítě, které přežije bez ostatních lidí a tudíž nemá možnost si kulturu osvojit, pak nemá lidské vlastnosti. Kultura ale není balík, který by si jedinec osvojoval v celku. Určitou část kultury si osvojují všichni, část užívají pouze ti s určitým společenským statutem nebo povinnostmi. (Lawless, 1996)

Kulturu se učíme, nerodíme se s ní. Významnou zastánkyní kulturního determinismu byla Ruth Benedictová. Benedictová vidí kulturu jako integrovaný celek, který přijímá prvky zvenku, pokud se mu hodí, a přizpůsobuje si je. Lidé se rodí s odlišnými charaktery (Proto musíme kulturu odlišit na jedné straně od lidské přirozenosti, na straně druhé pak od osobnosti jedince. (Hofstede G.; Hofstede J.G.; 2006)). Jejich kultura pak některé vzorce chování podporuje a jiné potlačuje. Biologický výklad přenášení kulturních rysů nemá podle

ní vědecký základ. Rozdíly vysvětluje v souvislosti s životním prostředím a rozložením v čase. Nepopírá při tom fyziologický prvek, jen upozorňuje, že kulturní rozdíly vysvětlit nedokáže. (Benedictová, 1999)

Studium kultury může začít až tehdy, když objevíme i jiné způsoby života a uznáme je za smysluplnou odpověď na problémy, se kterými se setkávají všichni lidé. (Lawless, 1996, s. 41)

Podle Roberta Lawlesse je kultura *integrovaná a vnitřně propojená soustava*... Proto jakákoliv změna v jedné složce vede k dalším změnám v jiných částech. Dalším důsledkem integrity kultury je podle Lawlesse to, že v lidech budí zdání, že jsou součástí uspořádaného a smysluplného světa. Kultura je také racionální v tom smyslu, že je logická a koherentní ve svém pojetí základních domněnek a vědomostí. Všechny činnosti a přesvědčení tak mají určitý účel. (Lawless, 1996)

Stanovit jednoznačnou vědeckou definici kultury je velmi obtížné. „Málokterý koncept soudobé vědy tak vytrvale čelí snaze o jednotné konsensuální vymezení jako doslova proteovský pojem kultury“ začíná ve své knize kapitolu Co je kultura? antropolog Ivo T. Budil. Podle něj antropologové stanovili pouze pracovní vymezení kultury jako „sféry sdílených norem, hodnot, idejí a jazyka“. Odborná definice nicméně dosud nebyla v antropologické literatuře stanovena (Budil, 2003, s. 15). V závěru kapitoly se pak autor sám pokouší stanovit takové vymezení kultury, které by spojilo co nejvíce antropologických směrů a škol: „*Kultura představuje plastický a mnohovýznamový negenetický program činnosti jednotlivců a sociálních skupin, který je fixován sociokulturní samoregulací a kulturními stereotypy, přetvářen společenskou praxí a předáván prostřednictvím kulturního dědictví a tradice*“ (Tamtéž, s.19).

Podle nizozemského vědce Geerta Hofstedeho v sobě každá osoba nese vzorce myšlení, cítění a jednání, které si osvojuje v průběhu života, především v raném dětství. Tyto vzorce nemusí být definitivní, nicméně jejich odnaučení a přijetí nových vzorců je vždy těžší, než prvotní osvojení. Hofstede tyto vzorce nazývá „software mysli“. Mentální programy přitom určují lidské chování jen zčásti, člověk má možnost se od programu odchýlit. Mentální programy tak jen naznačují pravděpodobné nebo srozumitelné chování jedince s ohledem na jeho minulost. Slovo, kterým se obvykle tyto mentální programy označují, je kultura. Podle

tohoto autora má člověk tři úrovně mentálního programování: lidskou přirozenost (společná všem lidským bytostem), kulturu (společná jen pro některé lidi) a osobnost (u každého člověka jedinečná). (Hofstede G.; Hofstede J.G.; 2006)

Při vymezení kultury vychází Hofstede z definice, jejímž autorem je americký antropolog C. K. Kluckhohn:

„Kultura spočívá ve vzorových způsobech myšlení, cítění a jednání, získávaných a přenášených především pomocí symbolů, představujících zřetelné činy lidských skupin, včetně jejich vtělení do lidských výtvorů. Základní jádro kultury se skládá z tradičních (to jest historicky odvozených a vytríděných) myšlenek a zejména z jejich připojených hodnot.“ (Kluckhohn, 1951, s. 86, pozn. 5) (překlad autora podle G. Hofstedeho).

Tato definice je předpokladem pro Hofstedeho vlastní vymezení jako *kolektivní programování myslí, které odlišuje příslušníky jedné skupiny nebo kategorie lidí od jiných... Kultura je pro lidské společenství to, co pro jednotlivce osobnost.* (Hofstede, G., 2001, s. 9, překlad autora)

Podle Hofstedeho je základním prvkem kultury systém hodnot. Hodnoty nejsou na první pohled patrné, zjevné jsou v chování. Kultura se ale ukazuje také ve viditelných prvcích, které Hofstede označuje jako symboly, hrdinové a rituály, souhrnně praktiky. Tyto praktiky se vrší kolem jádra-hodnot ve jmenovaném pořadí (rituály nejhlouběji, symboly na povrchu) jako vrstvy cibule. Zatímco praktiky se v čase proměňují, hodnoty zůstávají stálé. (Hofstede, G.; 2001, s. 10, překlad autora). A právě proto, že hodnoty (a nikoli praktiky) jsou stálou charakteristikou kultur, chceme-li zkoumat a porovnávat kultury, musíme se zaměřit na studium hodnot. (Hofstede G.; Hofstede J.G.; 2006)

Protože v této práci vycházím z výzkumů Geerta Hofstedeho, zacházím zde s pojmem kultura ve smyslu, který používá tento autor, a který jsem představila v předchozích odstavcích.

2.2 Kulturní dimenze

2.2.1 Vymezení kulturních dimenzí podle Geerta Hofstedeho

Podle Hofstedeho jsou základní problémy lidských společností jako celků od nepaměti stejné po celém světě. Společnosti se ale liší tím, jak se s těmito problémy vypořádávají. Tato představa se v první polovině dvacátého století rozšířila mezi sociálními antropology, kteří se následně pokusili tyto problémy určit. Novinkou, kterou představila Hofstedeho kniha *Culture's consequences* (Hofstede, G., 2001), bylo paradigma, podle kterého mohou být národní kultury roztrženy podle několika dimenzí. Ve svém článku *Forward from a critique of Hofstede's model of national culture* shrnuje Dermot Williamson, že Hofstede studuje národní kulturu jako danou zákonitost, která utváří sdílené hodnoty. Hofstede podle Williamsona přijímá realistické a deterministické předpoklady a jeho závěry mají být univerzálně použitelné. Podle něj tedy vychází Hofstede z funkcionalistického paradigmatu. (Williamson, 2002)

Existující literatura o dimenzích kultury, ať už založená teoreticky nebo čerpající ze zkušeností, se zabývá předpověďmi a ověřováním těchto dimenzí. (Hofstede, G., 2001)

Chceme-li porovnávat kultury, předpokládáme, že je na nich něco k porovnání – že totiž kultury nejsou tak jedinečné, že by nějaké porovnávání nedávalo smysl. V historii studia kultury nacházíme spor mezi těmi, kdo zdůrazňují jejich jedinečné stránky a těmi, kdo zdůrazňují stránky porovnatelné. *Ti první se domnívají, že „nemůžeme porovnávat jablka a hrušky“, zatímco ti druzí tvrdí, že i jablka i hrušky jsou ovoce a můžou být porovnávány v mnoha ohledech, jako je cena, váha, barva, nutriční hodnota a trvanlivost. Výběr těchto ohledů zjevně vyžaduje apriorní teorii o tom, co je pro ovoce podstatné.* (Hofstede, G., 2001, s. 24, překlad autora).

V roce 1954 vyšel časopisecky článek, ve kterém dva američtí vědci, sociolog Axel Inkelas a psycholog Daniel Levinson, na základě studia anglicky psané literatury o národní kultuře navrhli 3 okruhy, které podle nich zahrnují obecné základní problémy, které mají důsledky pro fungování společností a skupin na celém světě. Tyto problémy se velmi dobře shodují s dimenzemi, popsány v následujících odstavcích. (Hofstede G., Hofstede G. J. 2006) Hofstede tak ve své práci navazuje na již existující antropologické studie.

Od konce 60. let se touto otázkou zabýval i nizozemský vědec Geert Hofstede. Ten zkoumal rozsáhlý soubor výsledků výzkumu hodnot lidí z více než 50 zemí z celého světa (všichni byli zaměstnanci IBM na podobných pozicích – lišili se tedy především svou národností a díky tomu národnostní rozdíly v odpovědích zvláště vynikaly). Hofstede tak odhalil společné problémy, jejichž řešení se ale v jednotlivých zemích lišilo v těchto oblastech:

1. Sociální nerovnost, včetně vztahu k autoritě
2. Vztah mezi jednotlivcem a skupinou
3. Pojetí mužskosti a ženskosti
4. Způsoby nakládání s nejistotou a víceznačností, která se ukázala být ve vztahu ke zvládnutí agrese a vyjadřování citů

Statistickou analýzou průměru zemí v odpovědích tak identifikoval čtyři univerzální kulturní dimenze, kterými lze kultury charakterizovat a které odpovídají čtyřem základním problémovým oblastem. Jsou to vzdálenost moci (power distance), individualismus (individualism), maskulinita (masculinity) a vyhýbání se nejistotě (uncertainty avoidance). U každé dimenze (dosahují hodnot 0-100) popisuje oba extrémy, které tak vytvoří jakési ideální typy. Většina skutečných příkladů se však pochopitelně nachází někde mezi těmito extrémy. Pozdějšími navazujícími výzkumy přidal Hofstede ještě pátou univerzální dimenzi : dlouhodobou-krátkodobou orientaci (LTO) a určil hodnoty pro dimenze 10 dalších zemí. Shoda těchto dimenzí s tím, co 20 let zpátky publikovali Inkeles a Lavinson výrazně podpořila teoretický význam toho, co Hofstede empiricky prokázal.

Poté Hofstede provedl validizaci pomocí výpočtu korelací skóre dimenzí s jinými mírami, o kterých autor předpokládal, že odrážejí stejné kulturní rozdíly. Jedná se například o zjištění, že individualismus koreluje s národním bohatstvím (HDP) a s mezigenerační mobilitou mezi společenskými třídami. Takových příkladů uvádí Hofstedeho kniha *Culture's consequences* z roku 2002 několik stovek. Podle jeho zjištění se korelace s časem nezmenšují. Relativní pozice zemí na škále, získané ve výzkumu IBM v 70. letech, zůstaly platné i v roce 2000. To tedy znamená, že zjištěné dimenze představují poměrně stálé charakteristiky sledovaných společností. (Hofstede G., Hofstede G. J. 2006)

Hofstedeho výzkumy byly později (např. Hoppe 1990, Shane 1995, Merritt 1998, de Mooij 2001, Mouritzen 2002, van Nimwegen, 2002.) několikrát replikovány a potvrzeny i jinými autory. (Hofstede G., Hofstede G. J. 2006)

2.2.2 Budoucnost kulturních dimenzí

Podle Hofstedeho jsou jeho dimenze poměrně stálými charakteristikami kultury, proto předpokládá, že se jejich rozdíly udrží po dlouhou dobu. Korelace jeho dimenzí s replikacemi výzkumů IBM jiných autorů (např. Mikaela Søndergaarda) potvrzují všechny čtyři Hofstedeho dimenze. To, že se replikace zdařily ještě neznámá, že se kultury zemí od výzkumu IBM v 70. letech nezměnily. Pokud se ale změnily, bylo to společně, takže jejich relativní pozice na škále zůstaly nezměněny. (Hofstede G., Hofstede G. J.; 2006). I v mém výzkumu mě zajímá především relativní pozice zemí, které ukazují rozdíly mezi zeměmi.

2.2.3 Ohlasy Hofstedeho konceptu kulturních dimenzí

Přes to, že Hofstedeho koncept kulturních dimenzí je velmi často kritizován, mnoho autorů ho využívá pro své další výzkumy. V americkém Journal of International Business Studies vyšel v květnu 2006 článek, mapující 25 let od publikace Hofstedeho stěžejní knihy Culture's consequences ve vybraných časopisech, ve kterém autoři uvádí na 180 různých studií, inspirovaných kulturními dimenzemi. Podle jejich názoru jsou ale takových studií tisíce. (Kirkman, Lowe, Gibsonová, 2006)

Uvádím zde několik příkladů ze zmiňované práce. Helgstrand and Stuhlmacher (1999) zjistili, že studenti z Dánska a Spojených států hodnotili jako nejefektivnější vedoucí, ty kteří byli femininní a individualističtí. Podle výzkumu australských zaměstnanců bank Bochnera and Hesketha (1994) měli lidé s kolektivistickými hodnotami méně formální vztah se svými spolupracovníky, znali je lépe a spíše pracovali jako tým. Newman and Nollen (1996) zkoumali souhlas mezi národní kulturou (za použití Hofstedeho skóru) a manažerskými praktikami. Podle Hustedova (1999) korelovaly vzdálenost moci, vyhýbání se nejistotě a maskulinita pozitivně s úrovní korupce ve čtyřiceti zemích. Diener a kol. (1995) zjistili, že individualismus je silně spojen se subjektivním blahobytem na národní úrovni. Schuler and Rogovsky (1998) spojují kolektivismus s větší mírou spolupráce a kladnějším přístupem

k práci v týmu na národní úrovni. Ke stejným výsledkům došli i Bennett (1999) na individuální úrovni a Chatman a Barsade (1995) na úrovni organizací.

Dále autoři shrnují, že studie, publikované na základě Hofstedeho dimenzí, spíše Hofstedeho koncept podporují a rozšiřují, než aby mu odporovaly. Proto s přihlédnutím k oprávněné kritice a s vědomím nedostatků tohoto konceptu považují Hofstedeho dimenze za vhodné pro použití v dalších výzkumech. (Kirkman, Lowe, Gibsonová, 2006)

2.2.4 Výzkumy hodnot jiných autorů

Hofstede své dimenze porovnává s daty z jiných výzkumů. Jejich vysvětlitelný statisticky významný vztah potvrzuje podle Hofstedeho platnost obou. Následující výzkumy mají s těmi Hofstedeho společné to, že zkoumají hodnotové struktury, pracují s velkými soubory dat a kvantitativní analýzou se pokoušejí o výpovědi o hodnotových strukturách států a větších civilizačních celků. Jsou také založeny na paradigmatu, že kultury je možné roztřídit podle několika dimenzí. Liší se však způsobem třídění. (Hofstede, G.; Hofstede G. J.; 2006)

2.2.4.1 Dimenzionální model Rona Ingleharta

Americký politolog Ron Inglehart vedl v roce 1990 světový výzkum hodnot, nazvaný World Values Survey (WVS), do kterého bylo zahrnuto na 60.000 respondentů ze 43 společností. Na těchto výzkumech pak založil své další výzkumy (Hofstede, G., 2001). Jeho koncept hodnot se v podstatě zakládá na Maslowově teorii potřeb jako motivací. Inglehart rozlišuje hodnoty materialistické (kromě základních hmotných potřeb sem řadí i hodnoty bezpečí, jistot atp.) a postmaterialistické (naplňování sociálních a seberealizačních potřeb). Inglehart je přesvědčen, že v americké společnosti (a nejen tam) došlo k uspokojení dvou z nejzákladnějších potřeb – obživy a bezpečnosti. V důsledku toho roste v těchto společnostech váha hodnot postmaterialistických. Tomuto procesu a změnám, které přináší, říká „tichá revoluce“.

Inglehart pak vyslovil dvě hypotézy o vývoji hodnot v soudobé západní společnosti. Jedná se o hypotézu vzácnosti a hypotézu socializace. První z nich říká, že v období ekonomického dostatku a bezpečí se potřeby přesunou k relativně vzácnějším hodnotám, jak například seberealizaci nebo vyšší participaci. Ve druhé jmenované hypotéze Inglehart tvrdí, že při tvorbě hodnot člověka je rozhodující váha naučeného v období adolescence. Takové

hodnoty pak tvoří základ, který mají lidé tendenci si zachovat po zbytek života. (Prudký, 2006)

Ve své analýze údajů ze 43 společností, získaných v rámci WVS zjistil, že může země rozřadit podle dichotomií konzervativní pól (tradiční a náboženské hodnotové orientace) vůči pólu moderní racionality (racionalistické a sekularizační orientace). Tato dichotomie podle korelační analýzy, kterou provedl G. Hofstede, je velmi blízká jeho dimenzi vzdálenosti moci. Další dichotomií je autoritářská, uzavírající se tendence oproti demokratizační, otevřené tendenci. (Prudký, 2006) Dimenze, která je podstatou „postmodernizace“, tedy přechod od přežívání k blahobytu, vysoce koreluje s Hofstedeho dimenzí individualismus/kolektivismus. (Hofstede, G., 2001)

2.2.4.2 Koncept Shaloma H. Schwartze

Propracované a výzkumy velmi dobře podložené pojetí přinesl izraelský psycholog, profesor jeruzalémské univerzity Shalom Schwartz, který chápe hodnoty jako základ pro porozumění společnosti. Hodnoty jsou pro něj kritéria, která lidé používají pro výběr a ospravedlňování činností a pro oceňování lidí a událostí. Stanovil 3 typy cílů, které slouží, kromě jiného, jako zdroje koncipování typů obsahů hodnot. Schwartz přitom vychází ze studia odborné literatury, na jehož základě sestavil seznam padesáti šesti hodnot, rozdělených do 11 motivačních typů hodnot. Podle jeho hypotézy tvoří hodnoty, které slouží primárně individuálním zájmům (moc, úspěch, požitkářství, stimulace, samostatnost) souvislou oblast, která stojí oproti typům hodnot, sloužícím primárně kolektivním zájmům (benevolence, tradice, konformismus). Na hraně mezi těmito oblastmi jsou univerzalismus a bezpečnost, spiritualitu předpokládá rovnocenně zastoupenou ve všech ostatních. B. Řeháková zobrazuje schéma typů hodnot motivací jako kruhový graf, který zdůrazňuje kontinuitu. Otázka hodnot je pro Schwartze v rozpětí slučitelnosti a konfliktu. Tento model byl následně aplikován na 20 zemí (celkem 36 souborů). Na základě mnoha ověřování pak Schwartz dospěl k tomu, že jeho postup zkoumání hodnot je vystihující a umožňuje porovnávání mezi kulturami i uvnitř jich samotných. (Prudký, 2006)

Podle výsledků, které byly publikovány v roce 1994 korelují skóry zemí, které zjistil Schwartz s Hofstedeho skóry z IBM, především s dimenzí kolektivismus-individualismus. (Hofstede, G.; Hofstede G. J.; 2006).

2.3 Dimenze kolektivismus/individualismus

2.3.1 Vymezení dimenze kolektivismus/individualismus

Člověk bezpochyby patří mezi společenské živočichy, jednotlivé lidské společnosti se ale mezi sebou mírou společenskosti liší. Proto je tato dimenze jedna ze základních, která od sebe společnosti odlišuje. Tato dimenze, jejímiž póly jsou na jedné straně individualismus a na druhé kolektivismus, popisuje právě vztah mezi jednotlivcem a společností, který v dané společnosti převládá. Odráží se ve způsobech, jakými spolu lidé žijí a také v mnohých hodnotách a v chování. (Hofstede, G.; Hofstede G. J.; 2006) Ve společnostech, které nazýváme kolektivistické, převažuje zájem skupiny nad zájmy jednotlivce. Podle Hofstedeho žije v takových společnostech většina lidí na světě. Ta území, která obvykle označujeme za západní svět, jsou většinou individualistická. Hofstede také dokazuje, že ze všech jeho dimenzí je právě tato nejtěsněji spojená s úrovní ekonomického vývoje země. (Hofstede, G.;2001)

První skupinou, do které se ve svém životě dostaneme, je rodina. Struktura rodiny se ale v různých společnostech liší. Pro kolektivistické společnosti je typická rozšířená rodina, to znamená, že kromě rodičů a dětí žijí spolu i další členové rodiny, jako jsou prarodiče, strýčkové a tety atp. Dítě se učí přemýšlet o sobě jako o části skupiny, která je hlavním zdrojem jeho identity a jeho ochranou. (Hofstede, G.; Hofstede G. J.; 2006) Je proto skupině celý život věrný a nejhorší, čeho se může dopustit, je porušení této věrnosti. Ani přátelé si člověk v kolektivistické společnosti do značné míry nevybírá sám. Kdo jsou jeho přátelé je předem určeno příslušností k rodině nebo skupině. Rodinné vztahy se udržují hlavně respektem ke starším generacím a cudností žen. (Hofstede, G.; Hofstede G. J.; 2006)

Menšina lidí pak žije ve společnostech, kde je zájem jednotlivce přednější - jsou individualistické. Typická je nukleární rodina. Hofstede se domnívá, že děti z těchto rodin se brzy začnou učit myslet o sobě jako o „já, odlišné od já druhých lidí“. Ostatní nejsou hodnoceni podle příslušnosti ke skupině, ale podle osobních charakteristik. Cílem výchovy je osamostatnění dítěte. Není neobvyklé, že po opuštění domova se styky s rodiči omezí nebo přeruší. Závislost na skupině se neočekává. (Hofstede G., Hofstede G. J. 2006)

Sám Hofstede uvádí tuto definici: *Individualismus přísluší společnostem, v nichž jsou svazky mezi jednotlivci volné: předpokládá se, že se každý stará sám o sebe a svou nejbližší rodinu. Kolektivismus, jako jeho opak, přináleží ke společnostem, ve kterých jsou lidé od narození po celý život integrováni do silných a soudržných skupin, které je v průběhu jejich života chrání, výměnou za jejich věrnost.* (Hofstede G., Hofstede G. J. 2006, s. 66). A dále říká, že tato dimenze ukazuje, jak daná společnost vyřešila univerzální rozpor, spočívající v tom, jakou sílu vztahu u dospělé osoby ke skupině či skupinám, s nimiž se identifikuje, považuje za vhodnou. (Hofstede G., Hofstede G. J. 2006, s. 71)

Výzkumné otázky, na nichž Hofstede založil index individualismu, se týkají 14 pracovních cílů. Zaměstnanci IBM ve více než 40 zemích měli posoudit, co je pro ně v práci nejdůležitější. Analýzou pak v odpovědích odhalil dvě dimenze z nichž jedna je právě individualismus/kolektivismus (druhou pak dimenze maskulinita/femininita). Kolektivismus byl ve výzkumu nejsilněji spjat s těmito cíly: výcvik, pracovní prostředí a uplatnění dovedností, zatímco pro individualismus jsou nejdůležitějšími cíly jsou osobní čas, volnost a výzva. *Je zřejmé, že tyto položky dotazníku z výzkumu IBM nepokrývají rozdíl mezi individualismem a kolektivismem v celé společnosti v plném rozsahu. Reprezentují pouze tu stránku výzkumu v IBM, která je ve vztahu k tomuto rozdílu.* (Hofstede G., Hofstede G. J. 2006, s.67) Korelace skóre zemí v této dimenzi s dalšími údaji o charakteristikách společnosti potvrzují, že tato dimenze skutečně individualismus měří.

Na důležitý problém Hofstede naráží, když se ptá, zda jsou individualismus a kolektivismus jedna nebo dvě dimenze. Je to problém úrovně analýzy. Hofstede zvolil jako úroveň své analýzy společnosti jako celky a v tomto případě se jeví kolektivismus a individualismus jako opačné póly jedné dimenze, ačkoliv jednotlivec může skórovat vysoko jak v individualistických, tak v kolektivistických hodnotách. Ale společnosti, které jako celek skórují vysoko v jedněch, mají tendenci skórovat nízko v druhých. (Hofstede G., Hofstede G. J.; 2006).

2.3.2 Kolektivismus a individualismus v rodině

Jak už bylo řečeno, rodina je téměř vždycky první skupinou, do které se člověk dostává. Vztah mezi jedincem a skupinou, stejně tak jako jiné základní prvky kultury, si nejprve osvojujeme v rodině. (Giddens, 1999)

Hofstede tvrdí, že v kolektivistické společnosti se dítě brzy naučí myslet samo o sobě jako o součásti „my“, protože je neustále obklopeno mnoha jinými lidmi. Při takto intenzivním sociálním kontaktu je základní ctností udržení souladu. Proto je ve většině kolektivistických kultur považována konfrontace za nevhodnou. Děti se učí orientovat se podle ostatních. Naopak individualistické společnosti si zakládají na schopnosti projevit vlastní názor, i za cenu konfrontace, která je v některých případech považována za prospěšnou. (Hofstede, G.;2001)

Hofstede uvádí, že od člena kolektivistické společnosti se také očekává značná loajalita k rodině, nejen finanční a materiální, ale také rituální. Úcta se vykazuje nejen přímým předkům, ale všem. Je nemyslitelné, aby se tak jako v individualistických společnostech o staré lidi starali ve specializovaných centrech mimo domov. V takových společnostech obvykle existuje i způsob, jak vytvořit vazbu podobnou rodinné i s lidmi, kteří nejsou biologičtí příbuzní. (Hofstede G.; Hofstede J.G.; 2006)

Kolektivistické společnosti spojuje Hofstede s rozšířenou rodinou, individualistické s rodinou nukleární, ve které se členové rodiny kromě nejužšího kruhu obvykle vídají málo. Poměrně častý je i typ soužití, ve kterém děti vyrůstají pouze s jedním rodičem. Sňatky v individualistických společnostech bývají podle Hofstedeho méně stabilní. (Hofstede, G.; Hofstede G. J.; 2006)

2.3.3 Kulturní relativismus

Když hovoříme o různých typech společností, je třeba mít na paměti, že jeden typ není lepší než ten druhý. Pro moderní sociální a kulturní antropologii je typický kulturní relativismus, který můžeme podle Budila (Budil, 2003) považovat za jeden z axiomů současného antropologického myšlení. Jde o snahu nepřenášet vlastní kulturní normy a hodnoty na pro nás cizí kulturu, které bychom se naopak měli snažit porozumět v jejím vlastním prostředí a kontextu. Ruth Benedictová zdůrazňuje, že jiné kultury mají pro své

nositele stejnou důležitost jako naše kultura pro nás. Upozorňuje také na relativitu kultury, co je zde běžné, je jinde abnormální. (Benedictová, 1999). Hofstede, který se hodně zabývá stykem kultur, uvádí příklad s rodinnými oslavami. Manažeři z individualistických zemí, kteří jsou pracovně vysláni do zemí kolektivistických, bývají často překvapeni rodinnými důvody, které uvádějí jejich místní zaměstnanci pro dřívější odchod domů. Protože člověk v kolektivistické společnosti má ke své rodině i rituální závazky, musí se zúčastnit i všech jejích společných rituálů. V individualistické společnosti jsou rodinné důvody jen zřídka důvodem pro omluvu ze zaměstnání a působí spíš jako výmluvy, v kolektivistické společnosti je to však důvod zcela legitimní. (Hofstede, G.; 2001). Hofstede také varuje před etnocentrickým pohledem na ostatní kultury a to nejen v soudech, ale také v metodách, zvolených pro výzkum (Tamtéž).

2.4 Porodnost

Mateřství a rodičovství je obecně očekávanou součástí životního běhu člověka, je spojováno s obdobím dospělosti ve smyslu životní náplně a životního úkolu (Sobotková, 2001, s. 120). Porodnost, neboli natalita, je také jedním z klíčových demografických procesů, spolu s úmrtností představuje základní složku demografické reprodukce populací. Při analýze procesu porodnosti se vychází ze statistiky založené na narozených dětech.

Rozhodla jsem se zjistit, zda porodnost ovlivňují kolektivistické nebo individualistické hodnoty ve společnosti a také ekonomická situace. V mém výzkumu mě tedy zajímá počet dětí, které jsou přivedeny na svět v jednotlivých společnostech. Jako ukazatel jsem zvolila úhrnnou plodnost, která je uváděna v porodech, připadajících na jednu ženu.

Nejnižší porodnost ze sledovaného vzorku 63 zemí má Bulharsko, ve kterém v roce 2000 připadá na jednu ženu pouze 1,4 dítěte. Naopak nejvyšší porodnost ve vzorku má Pákistán. Zajímavé je porovnání se stejnými údaji ale o dvacet let dříve, tedy v roce 1980. Ve sledovaném vzorku od výzkumu v roce 1980 stoupla porodnost pouze v pěti zemích – ve Spojených státech (z 1,79 na 2,05 dítěte na ženu), v Lucembursku (z 1,51 na 1,73 dítěte na ženu), ve Finsku (z 1,64 na 1,74 dítěte na ženu) a v Dánsku a Norsku (v těchto dvou zemích byl nárůst v řádech setin). V jednom případě zůstala porodnost nezměněná (Nizozemí). Všechny ostatní země vykazují v tomto období pokles porodnosti a to v rozmezí od poklesu porodnosti o 0,02 porodu na ženu ve Velké Británii až po pokles o 3,9 ve Vietnamu.

Historikové, kteří zkoumali vývoj demografických trendů v Evropě, dospěli k názoru, že od starého k novému demografickému režimu se v Evropě přecházelo postupně, s určitým zpožděním od západu k východu (ve Francii na přelomu 18 a 19 stol., ve středu Evropy asi o sto let později). Starý a nový demografický režim se dají odlišit podle frekvence základních demografických jevů (natality a mortality) a jejich vzájemné konfigurace. Dalším kritériem může být záměrná regulace porodnosti (plné rozšíření a stálost prevence porodů v novém režimu). Starý demografický režim byl charakteristický velkou porodností a také velkou úmrtností, v novém demografickém režimu klesá jak porodnost, tak úmrtnost. (Horský, J.; Seligová, M.; 1996). Pokles porodnosti tak v Evropě začal již v 18. století, nejprve v průmyslově vyspělejších oblastech. Tento fakt podporuje mou hypotézu o vlivu hospodářské situace na počet narozených dětí, byť jen v evropském prostředí.

Pokles porodnosti, který se na základě dostupných dat zdá být velmi rozšířeným jevem, vypovídá o změnách přístupu k rodičovství a také o účinnějších formách regulace porodnosti v současné době. Stále více žen se rozhoduje mít děti méně, mít je později nebo je dokonce nemít vůbec. Podle knihy Psychologie rodiny, jejíž autorkou je Iveta Sobotková přitom zvažují oběti a přínosy rodičovství. Za oběti rodičovství je považováno

1. Zpomalení kariéry matky
2. Finanční znevýhodnění
3. Omezení osobní svobody (péče o dítě přináší vysoké nároky, limitující životní styl ženy)
4. Dopad na manželský vztah (zejména negativní vliv vyčerpanosti a případné emocionální labilitu ženy na sexuální život)

(další důvody, uváděné pro rozhodnutí nemít děti vůbec, jsou trvalost závazku k dětem, obava, že partneři nebudou dobrými rodiči a nechť přivést děti do světa s globálními problémy).

Za přínosy rodičovství se považuje:

1. Rozvoj vztahů (rodičovství přináší nový, většinou radostný vztah)
2. Osobní naplnění
3. Pokračování rodu
4. Rodičovství je výzva
5. Rodičovství je známkou dospělosti

Kromě toho působí na lidi rozhodující se o budoucím rodičovství psychologické a sociální tlaky. I tak je ale při rozhodování v popředí čistě individuální posouzení přínosů a obětí. (Sobotková, 2001) Giddens také zmiňuje, že ve třetím světě se také často považuje za výhodu mít více dětí, protože ty pak mohou pracovat na rodinných pozemcích. Jedná se tak o levnou pracovní sílu a čeká se, že děti budou rodiče podporovat. (Giddens, 1999).

Obrovský význam vědci přisuzují vynálezu spolehlivé antikoncepce, který ženě poprvé možnost rozhodnutí o tom zda, kdy a kolik bude mít dětí. Žena se tak stává skutečně nezávislou a rovnoprávnou. *Spolu s tím, jak přestávalo být rodičovství přirozeným údělem, opravdu účinně regulovatelným pouze infanticidou, celibátem či dobrovolnou pohlavní abstinencí, ozřejmila se jeho sociální determinace: zviditelnilo se zakotvení rodičovství ve společnosti – od její ekonomie po její správu, politiku a vědění.* (Možný, I.; 1999, s. 124) V zemích, ve kterých není antikoncepce obecně dostupná, ať už z hospodářských nebo třeba z náboženských důvodů, často není narození dítěte výsledkem plánovaného rozhodnutí.

Změny v přístupu k rodičovství se promítají i dovnitř rodiny. *Společnost s nízkou porodností je jiná už tím, že se následně mění i její věková struktura. Politická váha .... se přesouvá tak, že ošetřuje lépe zájmy svobodných, máločetných a starých nežli potřeby rodiny s malými dětmi, což působí jako posilující zpětná vazba a dále tlačí na snižování porodnosti.* (Možný, I.; 1999, s. 124)

2.5 Hrubý domácí produkt

Domácí produkt je základním národohospodářským agregátem, podle kterého můžeme posoudit výkonnost jednotlivých ekonomik. Můžeme si podle něj také utvořit obrázek o průměrné životní úrovni v zemi. Domácí produkt je z definice tok zboží a služeb, vyrobených na území určité země za určité období. Při jeho měření počítáme pouze nově vyrobené statky (tedy výrobky a služby) v daném časovém období, obvykle v jednom roce. Ekonomové rozlišují hrubý a čistý domácí produkt. Čistý domácí produkt je vlastně hrubý domácí produkt, od kterého je odečteno opotřebení statků v daném období. Pro statistiku je ale obtížné zjistit velikost opotřebení i odhadnout vliv kvalitativních zlepšení na velikost domácího produktu a jedná se tak spíše o odhad než o přesný výpočet. Proto ekonomové raději

používají hrubý domácí produkt a i já jsem si zvolila tento ukazatel pro svou analýzu. (Holman; 2004)

Kritika tohoto ekonomického ukazatele se zaměřuje převážně na fakt, že nezachycuje některé důležité oblasti tvorby produkce, jako je práce v domácnosti, netržní produkce a především stínová ekonomika. (Fialová, Jelen, 1993) (Více viz v kapitole Hodnocení kvality výzkumu)

I přes jmenované nevýhody zůstává HDP jedním z nejpoužívanějších ekonomických ukazatelů, který dokáže mnoho vypovědět o ekonomické úrovni země.

3 Metodologie

3.1 Data

Jako výzkumný vzorek použiji soubor 63 zemí, pro které Hofstede určil index individualismu. Pro ně jsem získala data o porodnosti a HDP. Zdroje pro všechny tyto proměnné jsou uvedeny v kapitole Použitá literatura a zdroje dat.

V příloze hodnoty všech používaných proměnných pro vybrané země uvádím. Také zde uvádím překlad dotazníku, který Geert Hofstede použil k výzkumu hodnot. Verze, která je k dispozici na internetových stránkách je z roku 1994.

(<http://feweb.uvt.nl/center/hofstede/VSM.html/> na stránce jsou k dispozici různé jazykové varianty, česká varianta je k dispozici na vyžádání)

3.1.1 Data pro Individualismus/kolektivismus

Podle Hofstedeho jsou základní problémy lidských společností jako celků jsou od nepaměti stejné po celém světě. Společnosti se ale liší tím, jak se s těmito problémy vypořádávají. Mezi sociálními antropology se v první polovině dvacátého století tato představa rozšířila a tak se je následně pokusili určit.

Od 60. let se touto otázkou zabýval i Geert Hofstede. Hofstede pracuje s velkými empirickými sociologickými výzkumy. Rozhodující je přitom jeho výzkum hodnot, zabezpečený firmou IBM. Tyto výzkumy měly pro IBM poznat *obecné trendy a obsahy trhů, jako výsledků předvídatelného chování na základě poznání hodnot a shod či rozdílů v kulturách* (Prudký, 2006, s. 48). Výzkumy probíhaly v letech 1966 – 1967 a 1971 – 1974 a zahrnuly více než 50 zemí po celém světě. Základem bylo zkoumání cílů, spokojenosti s jejich naplňováním, víry obecně a základními charakteristikami socializace. Významné místo měly právě orientace vázané na pracovní aktivity. (Hofstede, G.; 2001)

Statistickou analýzou průměru zemí v odpovědích pak identifikoval čtyři univerzální kulturní dimenze, kterými lze kultury charakterizovat. Jsou to vzdálenost moci (power distance), individualismus (individualism), maskulinita (masculinity) a vyhýbání se nejistotě (uncertainty avoidance). Pozdějšími navazujícími výzkumy přidal Hofstede ještě pátou univerzální dimenzi : dlouhodobou-krátkodobou orientaci (LTO) a určil hodnoty pro dimenze 10 dalších zemí. Těchto pět dimenzí je empiricky ověřitelných. Země je umístěna na škále mezi dvěma póly každé dimenze. (Hofstede, G.; 2001)

Data pro Hofstedeho výzkum byla získána přehledovou studií se standardizovanými otázkami. Dotazník, který Hofstede používá, uvádím v příloze (pro rok 1994). Protože hodnoty (na rozdíl od praktik) jsou, podle tohoto autora, stálou charakteristikou kultur, proto se srovnávací výzkum kultur zaměřuje na měření hodnot. Měření stupně individualismu ve společnosti je založeno na dotazování ohledně důležitosti 14 „pracovních cílů“ (ohodnoťte důležitost v rozmezí 1-5). Analýzou odpovědí byly zjištěny dvě tendence – individualismus/kolektivismus a maskulinita/femininita. Individualismus je nejsilněji spjat s cíli: osobní čas, volnost a výzva. Na kolektivistickém pólu stojí výcvik, pracovní prostředí a uplatnění dovedností. Statistický postup, použitý ke zjištění míry individualismu byla faktorová analýza, která vytváří automaticky faktorový skór pro každou zemi. Skóry byly vynásobeny 25 a bylo k nim konstantně přičteno 50 bodů, aby se dostaly na škálu od 0 do 100.

Původní výzkum z IBM byl doplněn o údaje dalších deseti zemí získané jednak z replikací výzkumu, jednak odhadem díky vzorcům, které umožňují výpočet hodnot indexu z průměrných skórů čtyř pracovních cílů. Ve své práci používám hodnoty i těchto doplněných zemí.

Hofstedeho výsledky byly později dalšími výzkumy (např. Hoppe 1990, Merritt 1998, Mouritzen 2002) několikrát replikovány a potvrzeny.

3.1.2 Data o porodnosti

Protože mě v mém výzkumu zajímá počet dětí, které jsou přivedeny na svět v jednotlivých společnostech, zvolila jsem jako ukazatel úhrnnou plodnost podle světového atlasu Globalis, která je uváděna v porodech, připadajících na jednu ženu.

Data o porodnosti v jednotlivých zemích jsou získána průměrem za rok 2000. K dispozici jsou i novější údaje, ale vzhledem k tomu, že budu porovnávat porodnost a HDP, zvolila jsem roky 1980 a 2000. (Nejstarší údaje pro HDP pro všechny potřebné země pocházejí z roku 1980 a zdroj, který uvádí porodnost také v roce 1980 má nejnovější údaje z roku 2000). Zdrojem dat je světový atlas Globalis, který vzniká na základě dat z United Nations Common Database (UNCDB), proto z něj získaná data považuji za důvěryhodná. Data jsou dostupná na <http://globalis.gvu.unu.edu/> (15.9.2007)

Globalis.gvu.unu.edu je společným projektem těchto subjektů: the Norwegian UN Association, UNEP/GRID-Arendal, UNU/Global Virtual University, the University College of Hedmark a škol INTIS. Globalis definuje úhrnnou plodnost jako počet dětí, které by žena měla, kdyby v každém pětiletém období mezi 15 a 49 rokem života měla takový počet dětí, jaký mají ženy toho věku v populaci jako celku.

3.1.3 Data o HDP

Domácí produkt se vyjadřuje v peněžních jednotkách. Nejvýhodnější pro srovnání údajů je jeho přepočtení na jednu měnu, velmi často (a i v mém případě) se k tomuto účelu používá americký dolar. Pro srovnávání je také výhodné, aby byly údaje přepočteny na obyvatele. Dále jsou přepočteny podle parity kupní síly, která stírá rozdíly v cenových hladinách mezi zeměmi a umožňuje tak srovnání HDP mezi jednotlivými zeměmi. Podle teorie parity kupní síly je směnný kurz mezi dvěma devizami dlouhodobě určen poměrem mezi jejich kupní silou. Teorie tedy vychází z působení zákona jediné ceny. Výpočet podle parity kupní síly spočívá v porovnání cen v národních měnách u služeb a výrobků s jejich

cenami na vnitrostátních trzích. Obvykle se k tomu používá metoda spotřebního koše, který představuje strukturu spotřeby, typickou pro obyvatelstvo země. (Fialová, Jelen; 1993) Údaje, které používám v této analýze platí pro rok 2000. K dispozici jsou i údaje novější, ale vzhledem k tomu, že budu porovnávat HDP a porodnost, zvolila jsem roky 1980 a 2000. (Nejstarší údaje pro HDP pro všechny potřebné země pocházejí z roku 1980 a zdroj, který uvádí porodnost také v roce 1980 má nejnovější údaje z roku 2000).

Údaje o HDP platí pro roky 1980 a 2000 (US dolary, přepočteno podle parity kupní síly). Zdrojem je internetová stránka:

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/index.aspx> (4.3. 2007)

3.2 Metodologický postup

V mém případě se bude jednat o sekundární analýzu dat.

3.2.1 Kvantitativní versus kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum by mi umožnil hlubší porozumění problému. Protože se ale chci zabývat porodností a individualismem v mezinárodním měřítku a na vzorku velkého počtu zemí, rozhodla jsem se pro výzkum kvantitativní.

3.2.2 Regresní versus korelační analýza

K ověřování deduktivně učiněných teorií (v mém případě tedy k ověření hypotéz o vztahu mezi individualismem a porodností a mezi porodností a HDP) a k rozpoznání statistických závislostí slouží metody regresní a korelační analýzy. Statistický postup, který mi lépe umožní odhalit případný vztah mezi vybranými proměnnými, je regresní analýza (Hindls, R.; Hronová, S.; Seger J.; Fischer J., 2006). Úkolem regresní analýzy je vystihnout průběh závislosti mezi proměnnými. Její hlavní výhodou je, že oproti korelační analýze umožňuje přidání třetího členu. To je užitečné ve chvíli, kdy předpokládáme, že korelaci dvou proměnných ovlivňuje ještě nějaká další proměnná. Abychom právě tento další vliv vyloučili, zahrneme do analýzy i třetí člen. Může se stát, že statisticky významný vztah po přidání třetí proměnné klesne k nule. Proto je třeba vliv rušivého efektu kontrolovat. (Hendl, J., 2006)

3.2.3 Postup práce

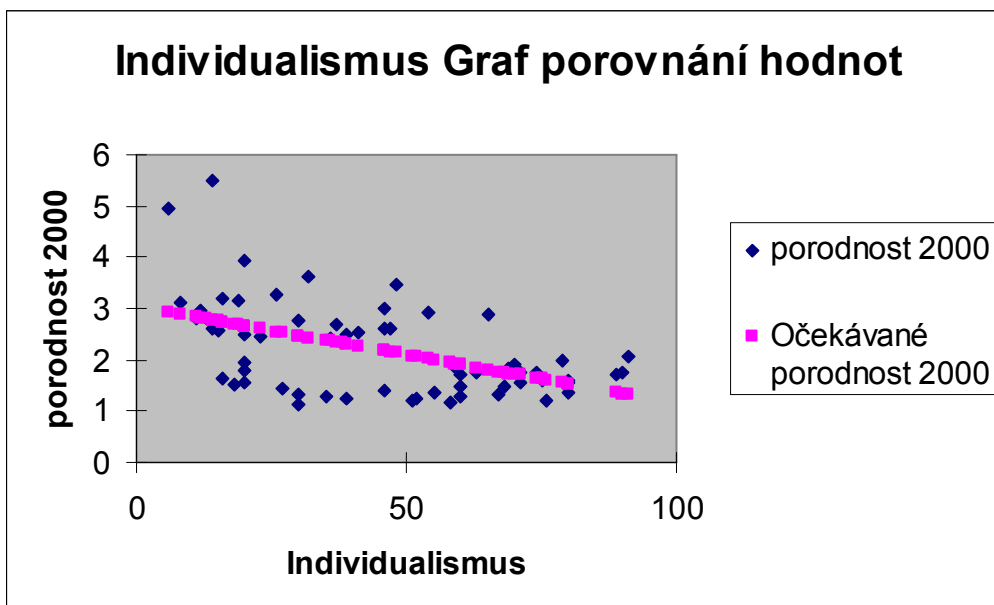
Zmínila sem se již, že vedle individualismu předpokládám i významný vliv HDP na porodnost v jednotlivých zemích. Abych získala představu o vlivu individualismu na porodnost, budu muset eliminovat vliv HDP (v případě individualismu koreluje pozitivně - individualistické země mají tendenci být bohaté a kolektivistické země chudé, s porodností koreluje negativně) (viz Hofstede G., Hofstede G.J. 2006, s.67). Toho mohu dosáhnout tak, že do regresní analýzy jako třetí údaj zahrnu právě HDP. Pokud i tak zůstane vztah signifikantní (tzn. p value zůstane pod 5 % hranicí), znamená to, že je moje první hypotéza správná. Pokud se vztah neprokáže, nelze ještě tuto hypotézu zamítnout. Je možné, že se variance rozprostře mezi obě proměnné. Nezanedbatelnou výhodou regresní analýzy je možnost sledování vztahu proměnných na grafickém znázornění.

Také zkontroluji, zda se ve vzorku nevyskytují odlehlá pozorování. Případné extrémní, které se ve vzorku vyskytují by mohly příliš ovlivnit sledované vztahy. Pokud jsou ve vzorku zjištěná odlehlá pozorování, je třeba je odstranit a analýzu zopakovat. Tak můžeme případný vliv extrémů eliminovat.

4 Výsledky

4.1 Porodnost a individualismus

4.1.1 Graf: porodnost versus individualismus

4.1.2 Tabulka: porodnost versus individualismus

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,510175
Hodnota spolehlivosti R	0,260278
Nastavená hodnota spolehlivosti R	0,248152
Chyba stř. hodnoty	0,784616
Pozorování	63

4.1.3 Tabulka: porodnost versus individualismus

	<i>Koeficienty</i>	<i>Chyba stř. hodnoty</i>	<i>t stat</i>	<i>Hodnota P</i>
Hranice	3,040863	0,20833	14,59637	1,44E-21
Individualismus	-0,01895	0,00409	-4,63287	1,94E-05

4.1.4 Závěr: porodnost versus individualismus

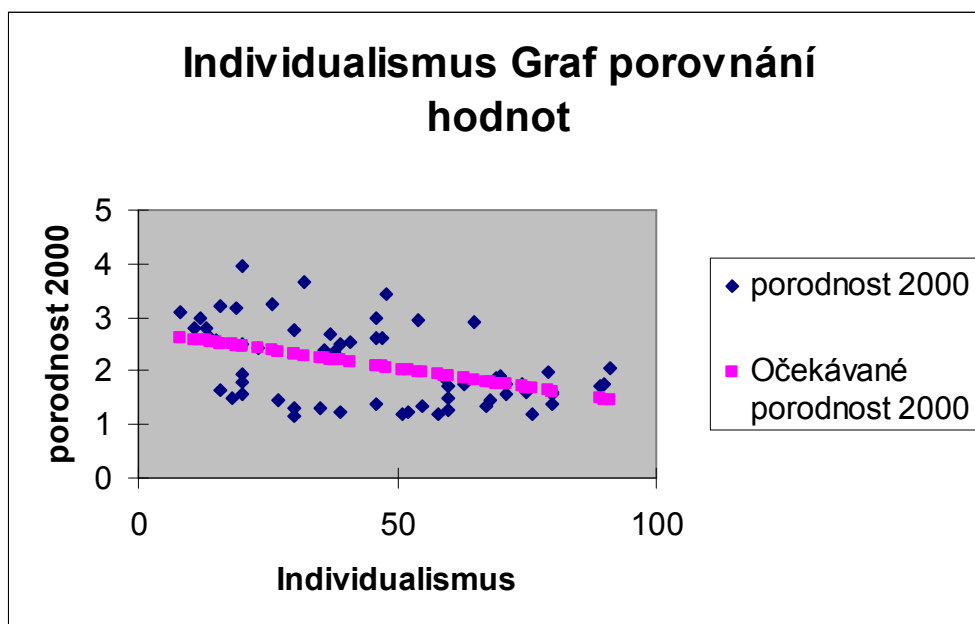
Hodnota P indexu Individualismu je 1,94E-05. Je tedy menší, než 0,01, což znamená, že existuje statisticky signifikantní vztah mezi individualismem a porodností s pravděpodobností 99%.

Koeficient individualismu je záporný (-0,01895), z čehož vyplývá, že čím vyšší je míra individualismu tím nižší je porodnost. Tato analýza tedy potvrzuje mou hypotézu.

4.2 Porodnost a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování

(Guatemaly a Pákistánu)

4.2.1 Graf: Porodnost a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování

4.2.2 Tabulka: Porodnost a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,462008
Hodnota spolehlivosti R	0,213451
Nastavená hodnota spolehlivosti R	0,20012
Chyba stř. hodnoty	0,65166
Pozorování	61

4.2.3 Tabulka: Porodnost a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování

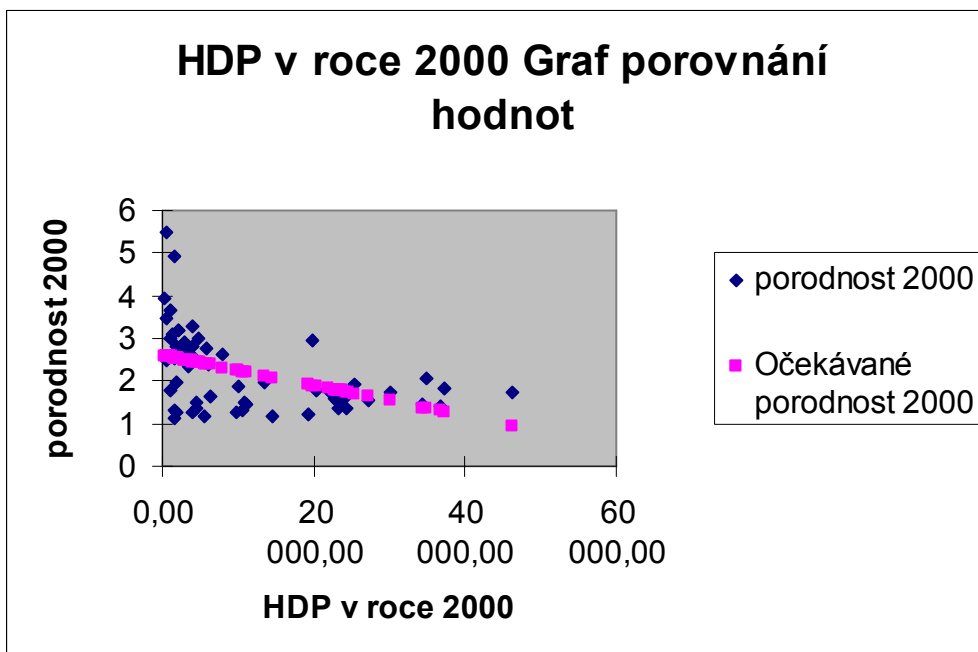
	<i>Koeficienty</i>	<i>Chyba stř. hodnoty</i>	<i>t stat</i>	<i>Hodnota P</i>
Hranice	2,740177	0,182111	15,04674	7,36E-22
Individualismus	-0,01409	0,00352	-4,0014	0,000178

4.2.4 Závěr: Porodnost a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování

Ve vzorku jsem zjistila dvě odlehlá pozorování. Jsou to Guatemala (Individualismus 6, celková porodnost 4,93 dítěte na ženu) a Pákistán (Individualismus 14, celková porodnost 5,48 dítěte na ženu). Obě tyto země podporují mou hypotézu, že čím nižší je hodnota individualismu, tím vyšší je porodnost (vysoká porodnost u nich doprovází nízký individualismus). Obávala jsem se ale, že jde o extrém, které by mohly příliš ovlivnit sledovaný vztah korelace. Proto jsem tyto dvě země ze zkoumaného vzorku odstranila a provedla regresní analýzu ještě jednou. Tentokrát je hodnota P indexu o něco vyšší (0,000178), přesto zůstal vztah statisticky signifikantní. I tato analýza tak mojí hypotézu potvrzuje.

4.3 Porodnost a HDP

4.3.1 Graf: Porodnost a HDP

4.3.2 Tabulka: Porodnost a HDP

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,464776
Hodnota spolehlivosti R	0,216017
Nastavená hodnota spolehlivosti R	0,203165
Chyba stř. hodnoty	0,807749
Pozorování	63

4.3.3 Tabulka: Porodnost a HDP

	<i>Koeficienty</i>	<i>Chyba stř. hodnoty</i>	<i>t stat</i>	<i>Hodnota P</i>
Hranice HDP v roce 2000	2,601348	0,142694	18,23025	2,26E-26
	-3,6E-05	8,67E-06	-4,09973	0,000124

4.3.4 Závěr: Porodnost a HDP

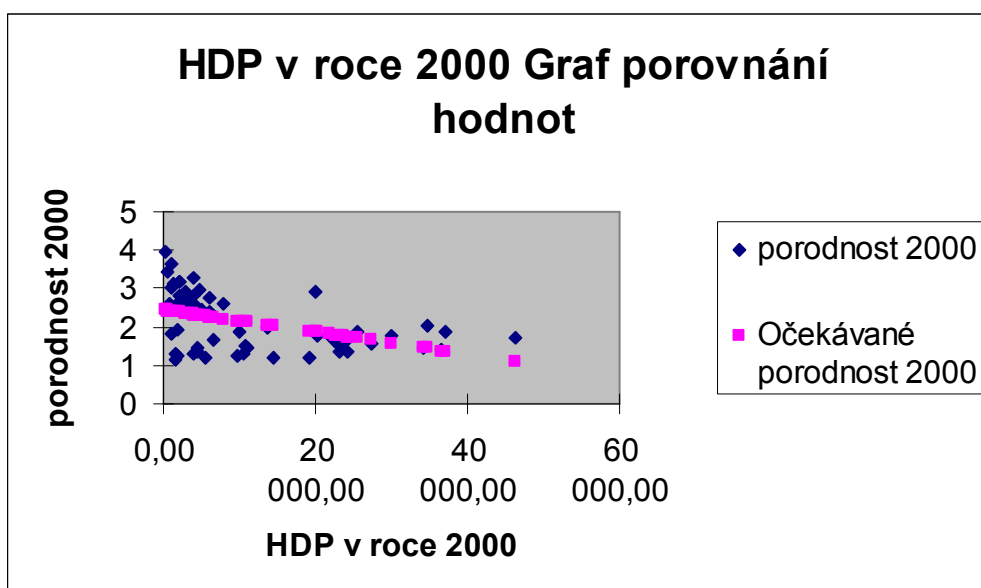
Zde platí velmi silný statisticky signifikantní vztah, protože Hodnota P HDP (PPP) je výrazně menší než 0,01 a tak je pravděpodobnost vztahu 99%. Platí předpoklad, že čím vyšší

je HDP tím nižší je porodnost, což ukazuje záporný Koeficient HDP (PPP). I tato hypotéza se tedy potvrdila.

4.4 Porodnost HDP –bez odlehlých pozorování

(Guatemala, Pákistán)

4.4.1 Graf: Porodnost HDP –bez odlehlých pozorování

4.4.2 Tabulka: Porodnost HDP –bez odlehlých pozorování

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,46843
Hodnota spolehlivosti R	0,219427
Nastavená hodnota spolehlivosti R	0,206197
Chyba stř. hodnoty	0,64918
Pozorování	61

Tabulka X.X.

	Koeficienty	Chyba stř. hodnoty	t stat	Hodnota P
Hranice HDP v roce 2000	2,434081	0,118091	20,61198	1,21E-28
	-2,9E-05	7,06E-06	-4,07253	0,000141

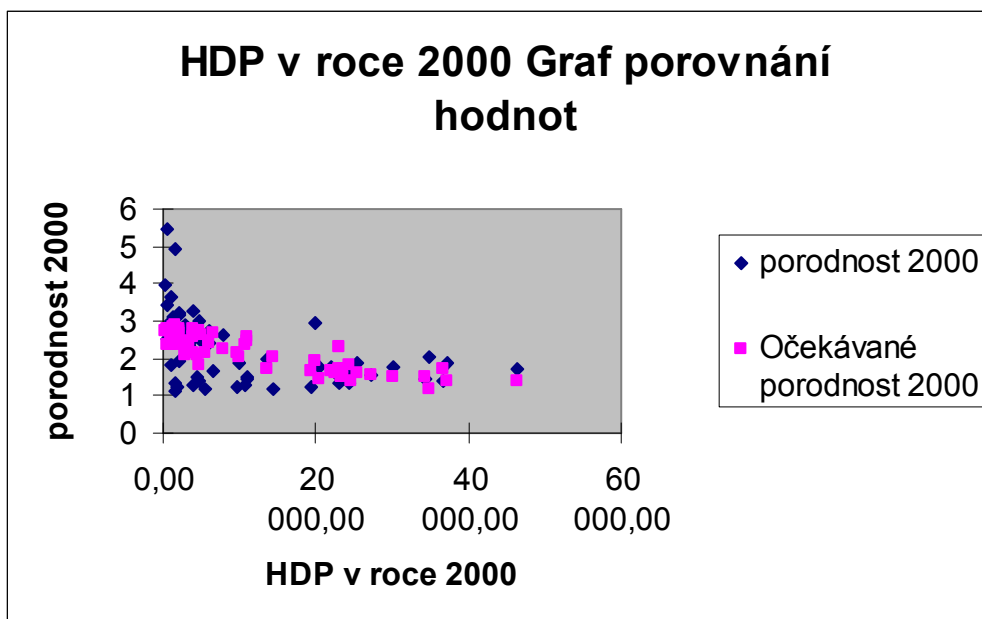
4.4.3 Závěr: Porodnost HDP –bez odlehlých pozorování

I po odstranění odlehlých pozorování z předchozí analýzy zůstal vztah HDP a porodnosti silně statisticky signifikantní (hodnota p je 0,000141) na 99%.

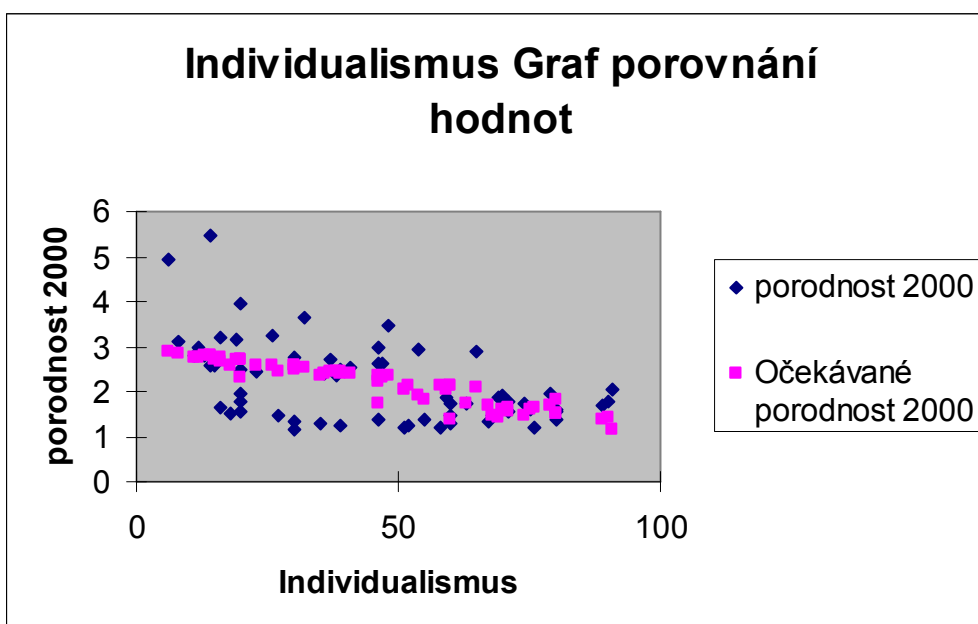
Záporný koeficient potvrzuje mou hypotézu, že čím vyšší HDP země má, tím nižší má porodnost.

4.5 Porodnost, individualismus a HDP

4.5.1 Graf: Porodnost a HDP

4.5.2 Graf: Porodnost a individualismus

4.5.3 Tabulka: Porodnost, individualismus a HDP

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,538517
Hodnota spolehlivosti R	0,290001
Nastavená hodnota spolehlivosti R	0,266334
Chyba stř. hodnoty	0,77507
Pozorování	63

4.5.4 Tabulka: Porodnost, individualismus a HDP

	<i>Koeficienty</i>	<i>Chyba stř. hodnoty</i>	<i>t stat</i>	<i>Hodnota P</i>
Hranice	2,992892	0,20801	14,38824	4,1E-21
Individualismus	-0,01338	0,005352	-2,50044	0,015154
HDP v roce 2000	-1,7E-05	1,1E-05	-1,58486	0,118256

4.5.5 Závěr: Porodnost, individualismus a HDP

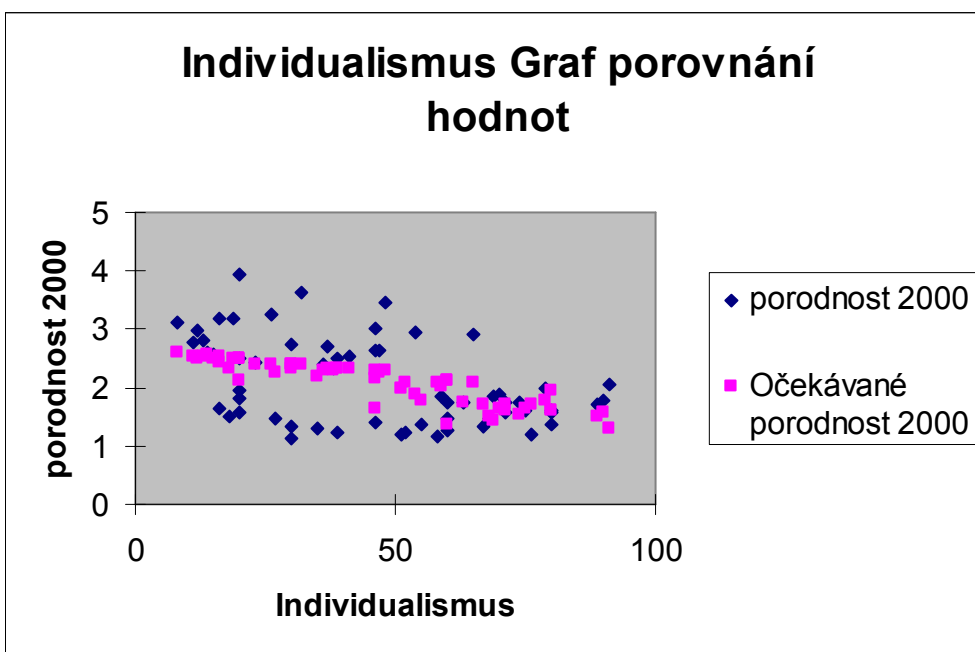
Protože předpokládám i významný vliv HDP na porodnost v jednotlivých zemích, zahrnuji ho jako třetí údaj do regresní analýzy. V tomto případě je vztah porodnosti a individualismu (hodnota p 0,015154) signifikantní s pravděpodobností 98% (hodnota p je pod

hranicí 0,05, takže vztah lze považovat za prokazatelný). Vztah mezi HDP a porodností v tomto případě není statisticky signifikantní (hodnota p je příliš vysoká: 0,118256). Prokazatelnost obou vztah se po zahrnutí třetího prvku do analýzy zmenšila. Je pravděpodobné, že se oba ukazatele pohybují společně a navzájem se silně ovlivňují, proto není jejich vlivy možné zcela oddělit.

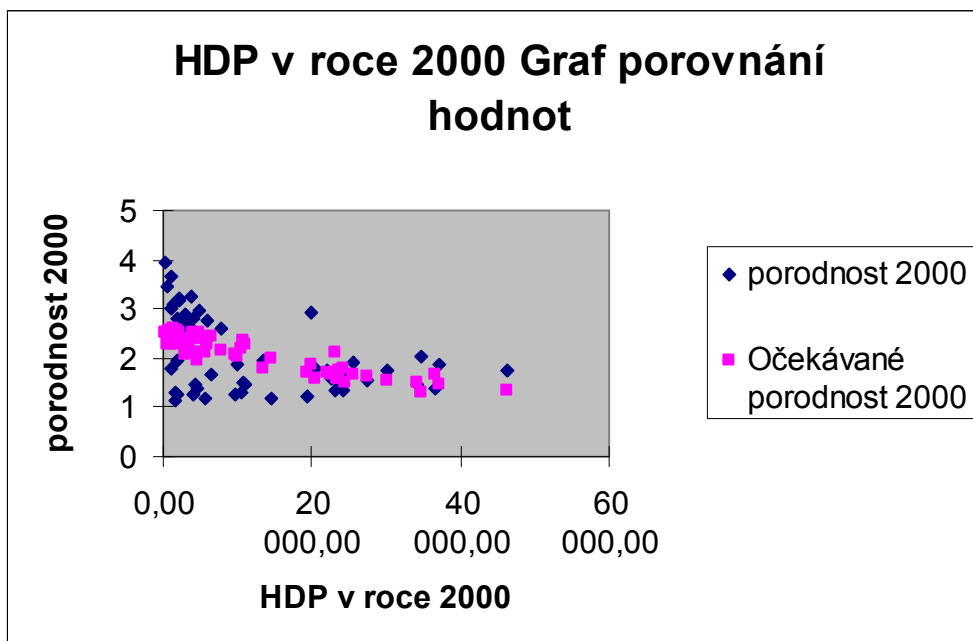
4.6 Porodnost, individualismus a HDP bez odlehlých pozorování

(Guatemala a Pákistán)

4.6.1 Graf: Porodnost a individualismus bez odlehlých pozorování

4.6.2 Graf: Porodnost a HDP bez odlehlých pozorování

4.6.3 Tabulka: Porodnost, individualismus a HDP bez odlehlých pozorování

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,513045
Hodnota spolehlivosti R	0,263215
Nastavená hodnota spolehlivosti R	0,237809
Chyba stř. hodnoty	0,636122
Pozorování	61

4.6.4 Tabulka: Porodnost, individualismus a HDP bez odlehlých pozorování

	<i>Koeficienty</i>	<i>Chyba stř. hodnoty</i>	<i>t stat</i>	<i>Hodnota P</i>
Hranice	2,689163	0,179628	14,97076	1,39E-21
Individualismus HDP v roce 2000	-0,00835	0,004496	-1,85662	0,068446
	-1,8E-05	9,06E-06	-1,97925	0,052541

4.6.5 Závěr: Porodnost, individualismus a HDP bez odlehlých pozorování

Jako v předchozích případech jsem z analyzovaného vzorku odstranila odlehlá pozorování (Guatemalu a Pákistán), která by mohla příliš silně ovlivňovat sledovaný vztah. Z tabulky je zřejmé, že vztah mezi individualismem a porodností je v tomto případě statisticky signifikantní pouze na 94% (hodnota p je 0,068446). Vztah mezi HDP a porodností je také signifikantní jen na 95% (hodnota p je 0,052541). Nicméně vztah HDP a porodnosti oproti minulé analýze zesílil. Naopak vztah individualismu a porodnosti zeslábl. Z toho je patrné, proč je třeba ze vzorku odlehlá pozorování odstraňovat. Předchozí analýza ukázala, že silnější vliv na porodnost má individualismus. Po odstranění odlehlých pozorování ze vzorku jsou oba vlivy téměř vyrovnané, vliv HDP je dokonce o málo větší. Tato analýza potvrzuje obě mé hypotézy.

4.7 Změny porodnosti a individualismus

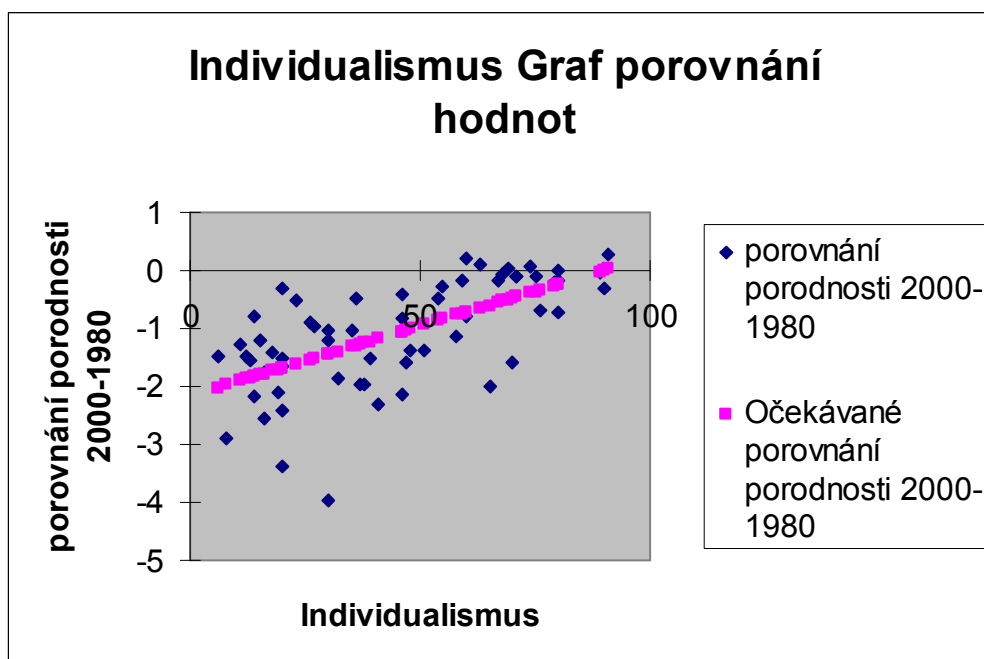
Celosvětovým trendem, jak vyplývá z dat zprávy Globalis, je v současnosti pokles porodnosti. Proto mě zajímalo, zda tento pokles souvisí s dimenzí kultury, kterou Hofstede nazval individualismus/kolektivismus. Odečtením dat o porodnosti z roku 1980 od údajů z roku 2000 (Globalis) jsem získala údaj o změnách porodnosti ve dvacetiletém období (záporná čísla tak značí pokles porodnosti, kladná naopak vzrůst). Ve sledovaném vzorku došlo být k mírnému nárůstu porodnosti pouze v pěti zemích (USA, Lucembursko, Dánsko, Finsko, Norsko) a nezměnila se v Holandsku. Všechny ostatní sledované země vykazují v daném období pokles porodnosti. Takto získané údaje o změnách porodnosti jsem použila v regresní analýze, do níž jsem jako druhou proměnnou zvolila právě individualismus.

Předpokládám přitom, že individualismus je poměrně stálá charakteristika kultury. Hofstedeho kulturní dimenze jsou stálou charakteristikou kultury, protože jsou založeny na základních hodnotách a ty se podle tohoto autora nemění, protože jsou osvojovány v rodině v raném dětství. (Hofstede G., Hofstede J. G., 2006). Ke stejnému závěru dochází i Ron Inglehart, který to vyvozuje ze své hypotézy socializace. (Prudký, 2006)

Vzhledem k tomu, že v následujících analýzách použiji také srovnání se změnami v HDP pro vybrané země v letech 1980 a 2000, vyloučila jsem pro tyto analýzy ze vzorku země, pro které nebyla dostupná potřebná data (konkrétně šlo o HDP v roce 1980). Jedná se o Estonsko, Slovinsko a Rusko (Estonsko a Slovinsko v roce 1980 ještě neexistovaly jako

samostatné státy, Rusko po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 zabírá mnohem menší území, proto jsou data z let 1980 a 2000 neporovnatelná).

4.7.1 Graf: Změny porodnosti a individualismus

4.7.2 Tabulka: Změny porodnosti a individualismus

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,635715
Hodnota spolehlivosti R	0,404133
Nastavená hodnota spolehlivosti R	0,39386
Chyba stř. hodnoty	0,73181
Pozorování	60

4.7.3 Tabulka: Změny porodnosti a individualismus

	Koeficienty	Chyba stř. hodnoty	t stat	Hodnota P
Hranice	-2,16635	0,195133	-11,1019	5,6E-16
Individualismus	0,024028	0,003831	6,271937	4,83E-08

4.7.4 Závěr: Změny porodnosti a individualismus

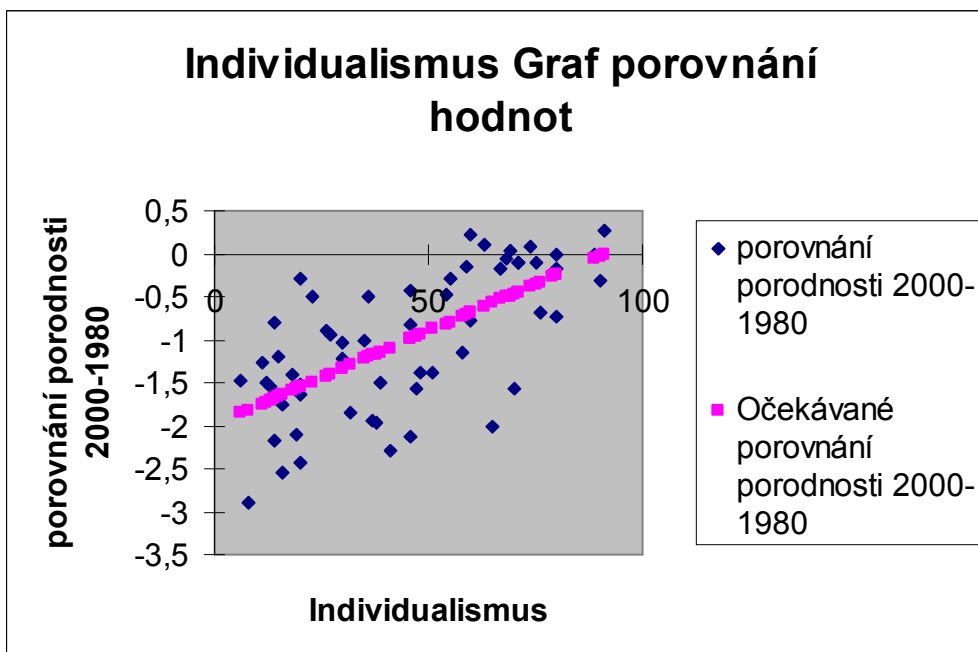
Z analýzy vyplývá, že mezi zvolenými proměnnými je statisticky signifikantní vztah (hodnota p je $4,83E-08$). Záporný koeficient naznačuje směr vztahu. Čím vyšší hodnotu individualismu země má, tím nižší byl za daných 20 let pokles porodnosti.

Země s vyšším individualismem jsou podle Hofstedeho charakterizovány lepší hospodářskou situací, kolektivistické společnosti obecně naopak s horší hospodářskou situací mají zcela jinou výchozí pozici. Nicméně chudé země, které se dokázaly otevřít obchodu, dosáhly v posledních desetiletích růst vyšších měr HDP než v případě zemí bohatších (Norberg, 2006). Tyto země procházejí v současné době hospodářskou transformací, kterou vyspělejší země prošly mnohem dříve. Tyto vlivy pochopitelně mění i životní styl obyvatel a proměňují se i motivace rozhodnutí mít děti (více viz kapitola Porodnost). Vzhledem k tomu, že tyto změny jsou daleko výraznější u zemí méně hospodářsky vyspělých, tedy těch s nízkým individualismem, dá se předpokládat, že tyto změny se výrazně projeví i vlivem na rodinu a mnou zkoumaný počet dětí. Navíc jsou to země, které mají již delší dobu nízkou porodnost, není v nich tedy již takový potenciál k výrazným změnám. Tím si vysvětlují, že země s vysokým individualismem, které touto změnou prošly mnohem dříve, zaznamenaly v posledních 20 letech menší pokles porodnosti, než země kolektivistické, které jí procházejí právě v posledních letech.

4.8 Změny porodnosti a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování

(Mexika a Thajska)

4.8.1 Graf: Změny porodnosti a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování

4.8.2 Tabulka: Změny porodnosti a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,664686
Hodnota spolehlivosti R	0,441808
Nastavená hodnota spolehlivosti R	0,43184
Chyba stř. hodnoty	0,616581
Pozorování	58

4.8.3 Tabulka: Změny porodnosti a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování

	<i>Koeficienty</i>	<i>Chyba stř. hodnoty</i>	<i>t stat</i>	<i>Hodnota P</i>
Hranice	-1,99002	0,168475	-11,812	7,8E-17
Individualismus	0,021742	0,003266	6,657617	1,27E-08

4.8.4 Závěr: Změny porodnosti a individualismus – s vyloučením odlehlých pozorování

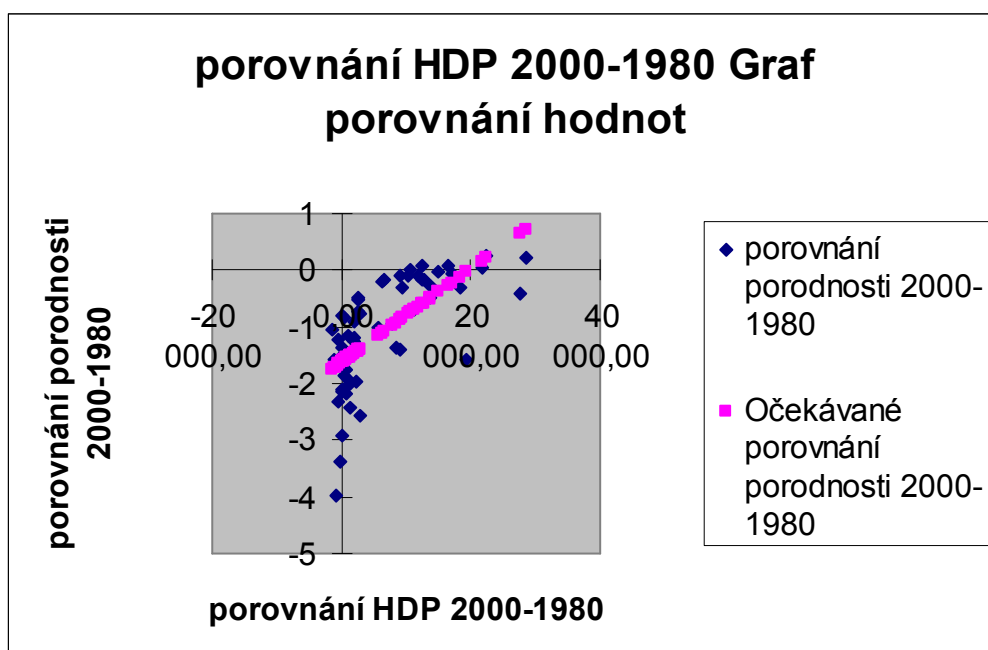
Abych odstranila vliv odlehlého pozorování, vyloučila jsem se vzorku pro tuto analýzu Mexiko a Thajsko. Obě tyto země mají nízký individualismus a vysoký pokles porodnosti v posledních 20 letech. Obávám se ale, že jsou to extrémní případy, které mají přílišný vliv na sledovanou analýzu.

Po jejich vyloučení z analýzy je vztah mezi změnou porodnosti a individualismem signifikantní (hodnota p je 1,27E-08). Platí tedy, že čím má země vyšší individualismus, tím nižší byl úbytek porodnosti za posledních 20 let.

4.9 Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000

Porovnání porodnosti jsem získala odečtem hodnot pro rok 1980 od hodnot pro rok 2000. Záporná čísla tedy znamenají pokles porodnosti, kladná čísla nárůst. Většina zemí ve sledovaném období zaznamenala pokles porodnosti. Data HDP jsem pak získala opět odečtem hodnot pro rok 1980 od hodnot pro rok 2000. Kladné hodnoty tak znamenají nárůst, kladné pokles. V případě HDP ale většina zemí zaznamenala za posledních 20 let nárůst. Proto se většina bodů přesunula do 2. kvadrantu grafu.

4.9.1 Graf: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000

4.9.2 Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,670523
Hodnota spolehlivosti R	0,4496
Nastavená hodnota spolehlivosti R	
Chyba stř. hodnoty	0,440111
Pozorování	0,703336
	60

4.9.3 Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000

	<i>Koeficienty</i>	<i>Chyba stř. hodnoty</i>	<i>t stat</i>	<i>Hodnota P</i>
Hranice porovnání HDP 2000-1980	1,626088	0,119108	13,65219	9,13E-20
	8,23E-05	1,2E-05	6,883167	4,6E-09

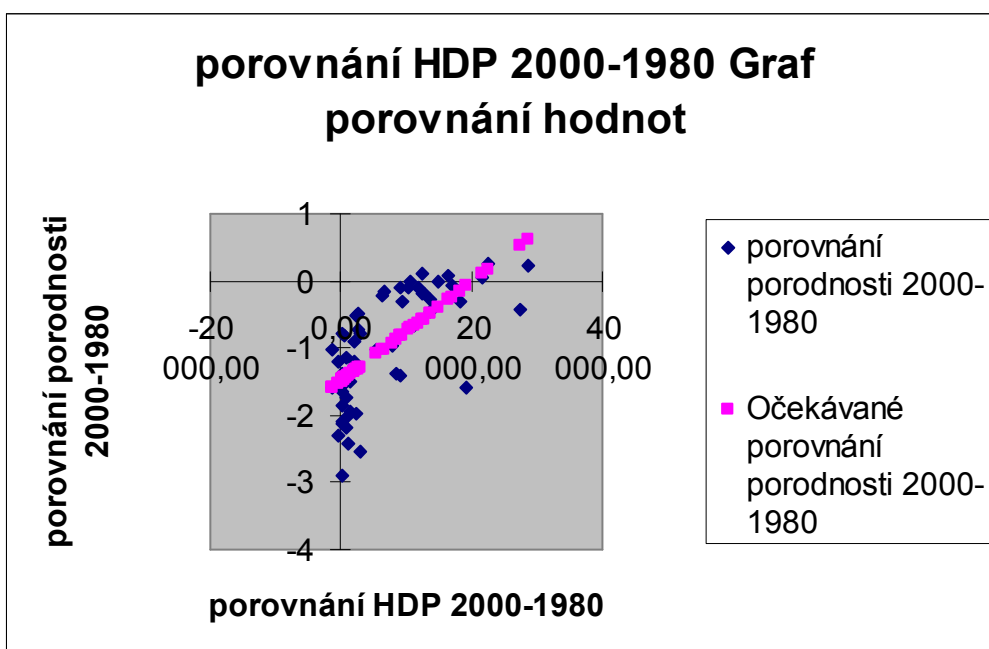
4.9.4 Závěr: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000

Z analýzy vyplynulo, že čím vyšší byl přírůstek HDP, tím nižší byl pokles porodnosti v rozmezí let 1980 a 2000. Nejvyšší růst HDP zaznamenaly velmi vyspělé státy (na prvních místech se umístily Dánsko, Finsko a Irsko) a tyto země mají, jak se domnívám, díky stabilnější situaci a výrazně menším společenským změnám tendenci ke stálejší porodnosti, než země méně vyspělé, tedy ty s větším potenciálem růstu ale i změn ve společnosti.

4.10 Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000 – s vyloučením odlehlých pozorování

(Mexika a Thajska)

4.10.1 Graf: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000 – s vyloučením odlehlých pozorování

4.10.2 Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000 – s vyloučením odlehlých pozorování

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,69077
Hodnota spolehlivosti R	0,477163
Nastavená hodnota spolehlivosti R	0,467827
Chyba stř. hodnoty	0,596735
Pozorování	58

4.10.3 Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000 – s vyloučením odlehlých pozorování

	<i>Koeficienty</i>	<i>Chyba stř. hodnoty</i>		<i>Hodnota P</i>
		<i>hodnoty</i>	<i>t stat</i>	
Hranice porovnání HDP 2000-1980	-1,4986	0,104307	-14,3671	1,97E-20
	7,36E-05	1,03E-05	7,148989	1,96E-09

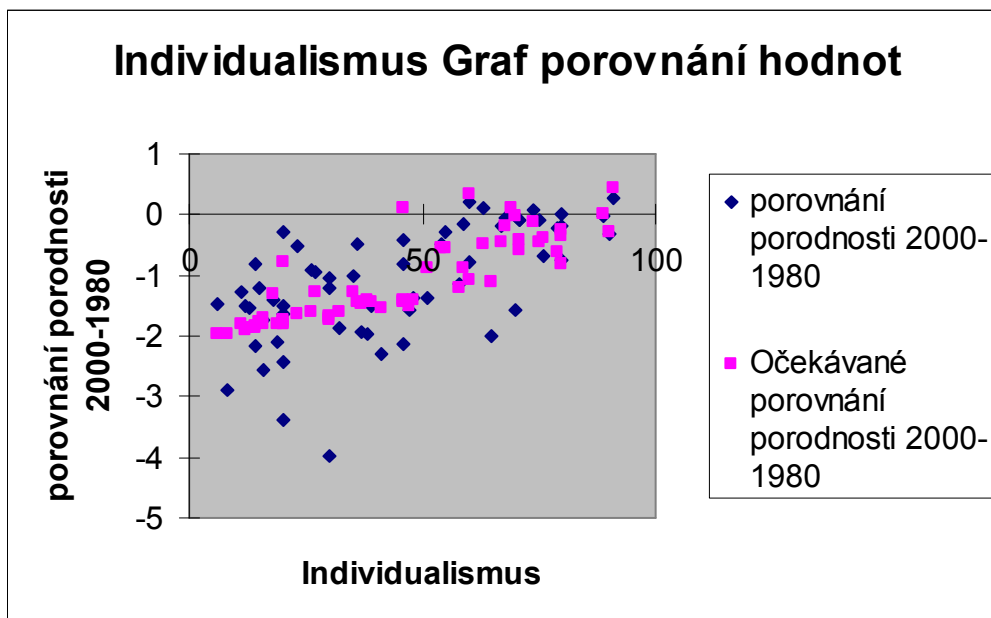
4.10.4 Závěr: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 a 2000 – s vyloučením odlehlých pozorování

Opět jsem vyloučila z analýzy dvě odlehlá pozorování. Vztah mezi změnami porodnosti a HDP se tak stal ještě statisticky významnějším (hodnota p je 1,96E-0,9). Platí tak, že čím vyšší byl přírůstek HDP, tím nižší byl pokles porodnosti v rozmezí let 1980 a 2000.

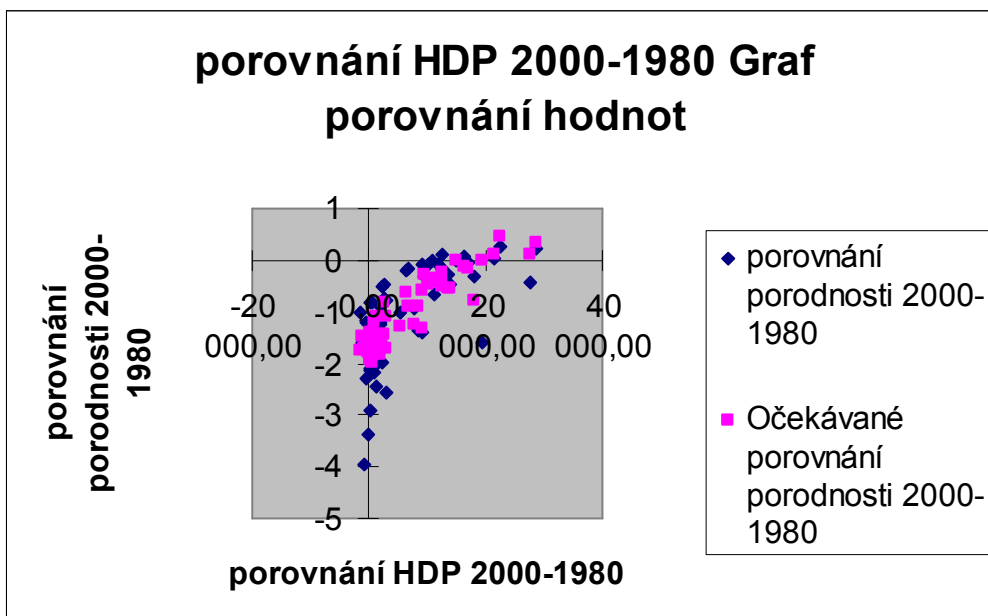
4.11 Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu

Na závěr jsem využila možnosti, kterou mi nabízí regresní analýza, a to zahrnutí třetího členu. V následující analýze jsem tak porovnávala změny v porodnosti v letech 1980 a 2000, změny v HDP v roce 1980 a 2000 a individualismus (který je podle Hofstedeho stálou charakteristikou kultury), protože předpokládám, že porodnost významně ovlivňují oba tyto faktory.

4.11.1 Graf: Porovnání změn porodnosti v letech 1980 – 2000 a individualismu

4.11.2 Graf: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000

4.11.3 Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,73543
Hodnota spolehlivosti R	0,540857
Nastavená hodnota spolehlivosti R	0,524747
Chyba stř. hodnoty	0,647998
Pozorování	60

4.11.4 Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu

	<i>Koeficienty</i>	<i>Chyba stř. hodnoty</i>	<i>t stat</i>	<i>Hodnota P</i>
Hranice porovnání HDP 2000-1980	-2,08072	0,174031	-11,956	3,62E-17
Individualismus	5,58E-05	1,35E-05	4,119894	0,000124
	0,014036	0,00417	3,365863	0,001371

4.11.5 Závěr: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu

Hodnoty p pro porovnání HDP i pro individualismus jsou pod hranicí 0,01, jejich vztah se změnami porodnosti ve sledovaném období je tedy statisticky průkazný s pravděpodobností 99%. Zřejmě větší vliv má změna HDP.

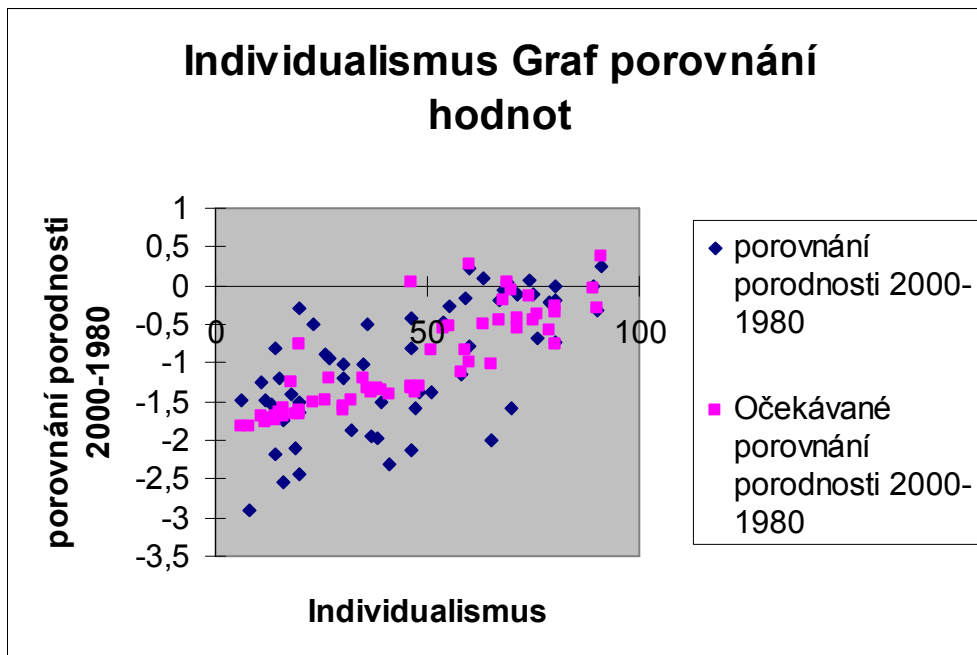
Čím vyšší je individualismus, tím nižší pokles porodnosti, čím vyšší je vzrůst HDP, tím nižší je pokles porodnosti. Pro mou práci je obzvlášť významné, že silný vztah mezi individualismem a změnou porodnosti zůstal zachován i po zahrnutí změn HDP do analýzy. Naznačuje to, že individualismus má na porodnost skutečně vliv.

4.12 Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu – s vyloučením odlehlých pozorování

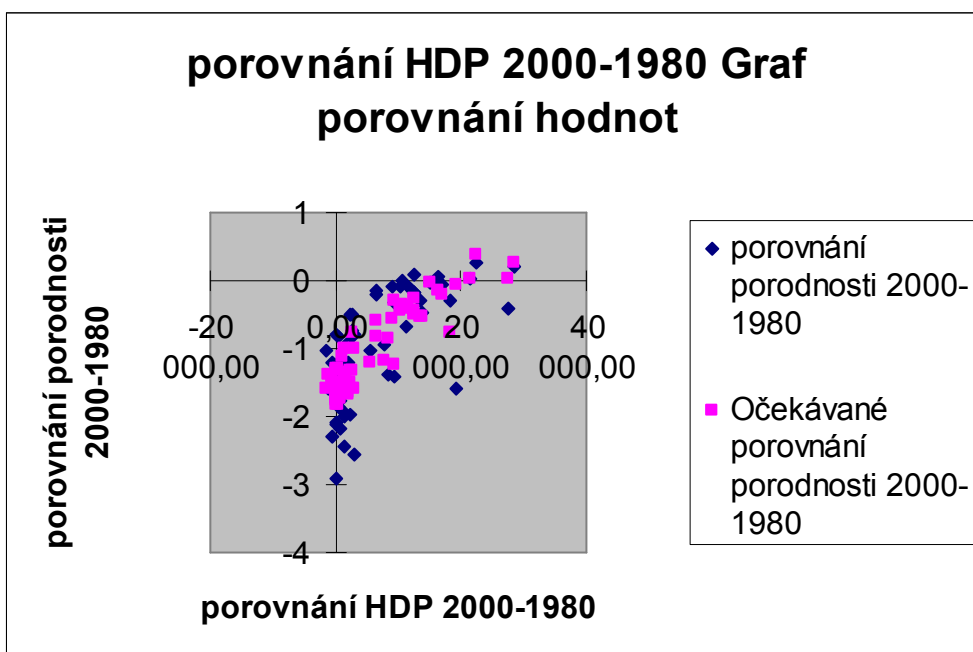
(Mexika a Thajska)

Jako v předchozích případech jsem se vzorku zemí vyloučila odlehlá pozorování, která by mohla příliš ovlivnit sledované vztahy.

4.12.1 Graf: Porovnání změn porodnosti v letech 1980 – 2000 a individualismu – s vyloučením odlehlých pozorování

4.12.2 Graf: Porovnání změn porodnosti v letech 1980 – 2000 a individualismu – s vyloučením odlehlých pozorování

4.12.3 Tabulka: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu – s vyloučením odlehlých pozorování

<i>Regresní statistika</i>	
Násobné R	0,765014
Hodnota spolehlivosti R	0,585246
Nastavená hodnota spolehlivosti R	0,570164
Chyba stř. hodnoty	0,536298
Pozorování	58

4.12.4 Tabulka Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu – s vyloučením odlehlých pozorování

	<i>Koeficienty</i>	<i>Chyba stř. hodnoty</i>	<i>t stat</i>	<i>Hodnota P</i>
Hranice porovnání HDP 2000-1980	-1,92835	0,147219	-13,0985	1,51E-18
Individualismus	4,92E-05	1,13E-05	4,361327	5,72E-05
	0,013108	0,003462	3,785855	0,000381

4.12.5 Závěr: Porovnání změn porodnosti a změn HDP v letech 1980 – 2000 a individualismu – s vyloučením odlehklých pozorování

I v tomto případě zůstaly sledované vztahy statisticky signifikantní na 99 % s hodnotou p pod hranicí 0,01.

5 Závěr

Na začátku své práce jsem se ptala, zda mají lidé v individualistických společnostech tendenci mít méně dětí a zda naopak kolektivistické společnosti mají dětí více. Předpokládala jsem, že 1. čím větší je důraz, který daná společnost klade na individualistické hodnoty, tím nižší je porodnost a že tento vztah přetrvá i v případě, že vezmeme v úvahu rozdíly v HDP sledovaných zemí a 2. čím vyšší je HDP dané země, tím nižší je porodnost.

Z analýz vyplynulo, že vztah jak mezi individualismem a porodností, tak mezi HDP a porodností skutečně existuje a to v souladu s mými hypotézami. Pokud jsem do analýzy zahrnu jako proměnné jak individualismus, tak HDP, statistická prokazatelnost u obou vztahů se zmenšila. Je tedy velmi pravděpodobné, že obě proměnné se ve vztahu k porodnosti pohybují společně a vzájemně se ovlivňují. Dále se ukázalo, že země s vysokým individualismem a vysokým nominálním přírůstkem HDP zaznamenaly v posledních 20 letech nejmenší úbytek porodnosti, některé dokonce i slabý nárůst. V tomto vztahu se jako silnější vliv ukázal HDP. Podle Hofstedeho spolu (Hofstede G., Hofstede G.J. 2006) individualismus a HDP významně pozitivně korelují, což znamená, že země nejvíce individualistické jsou také země nejbohatší. Tyto země také zaznamenaly nejvyšší nominální nárůst HDP v letech 1980 – 2000. To, že i pokles porodnosti byl zde ze sledovaného vzorku nejnižší si vysvětluji tím, že právě nejvyspělejší země jsou také nejstabilnější a mají nejmenší tendence k výrazným změnám. Chudší kolektivistické země naopak v mají vyšší potenciál růstu a ty, které ho dokázaly využít, procházejí společenskými změnami, které mohou působit na chování lidí a vést tak ke změnám v mnou sledované porodnosti.

Jak se těžiště rodiny přesouvá od hospodářských cílů k citovým a osobním vztahům, omezují rodiče počet dětí a soustřeďují se na jejich náročnější přípravu a vzdělávání, které hraje stále významnější roli ve společenském uplatnění. (Sokol, 2001, s. 34). Proto je jistě na místě otázka, zda kolektivistické společnosti s tím, jak budou bohatnout, opustí své kolektivistické hodnoty a přikloní se k individualistickým. Hofstedeho (Hofstede G., Hofstede G.J. 2006) považuje za pravděpodobné, že rozdíly v hodnotách budou existovat i nadále. Kultury se podle jeho názoru sice pomalu mění, ale mění se společně, takže jejich relativní pozice na škále individualismus/kolektivismus zůstávají zachovány.

6 Hodnocení kvality výzkumu

6.1 Hodnocení kvality používaných dat

Data pro porodnost a HDP, která používám k analýzám, pochází z roku 1980 a z roku 2000. Rok 1980 jsem vybrala proto, že je to nejstarší datum, ke kterému se mi podařilo najít ve zdrojích data o HDP pro všechny země vzorku. Rok 2000 jsem vybrala proto, že zdroj, který uvádí zároveň data pro porodnost i v roce 1980 (kvůli srovnání s HDP) uváděl nejnovější údaje pro rok 2000. Pro další vývoj byly k dispozici jen prognózy. Zdroj, který uváděl pro všechny potřebné země data o porodnosti novější, neuváděl data pro rok 1980. Rozhodla jsem se tedy použít data z jednoho zdroje, ačkoli jsou k dispozici i data novější.

Pro své analýzy používám 63 zemí, pro které Hofstede ve svém výzkumu stanovil výši individualismu. Ačkoli považuji vzorek za dostatečně velký pro vyslovení závěrů, uvědomuji si, že můj vzorek je omezený.

Vzhledem k tomu, že data přejímám z různých zdrojů, uvědomuji si následující problémy a z nich pramenící možné chyby:

6.1.1 Možné problémy s kulturními dimenzemi

6.1.1.1 Problémy s daty

Indexy kulturních dimenzí byly získány přehledovou studií se standardizovanými otázkami, které se týkaly osobních hodnot respondentů. Mezi nevýhody přehledové studie patří především relativní povrchnost. Navíc se Hofstedeho dotazníky týkaly lidských hodnot, jejichž měření je obtížné. Při jejich zkoumání a interpretaci musíme rozlišovat žádoucí a požadované, protože odpovědi mohou odrážet spíš to, co si lidé myslí nebo co si přejí, než to, jak to doopravdy je.

Kulturní dimenze vypovídají o obecných tendencích ve společnosti, nelze je tedy vztahovat na jednotlivce zvlášť (např. na úrovni jednotlivců se dimenze individualismus/kolektivismus jeví jako dvě dimenze, zatímco na úrovni států Hofstede dokazuje, že je to jen jedna dimenze). Navíc jsou vyčíslovány pro státní celky, ačkoli jejich hranice nemusí přesně kopírovat kulturní hranice.

Hofstedeho výsledky se dobře shodují i s některými dalšími výzkumy což potvrzuje jejich platnost. Jeho dimenze jsou empiricky ověřitelné a validizovatelné, jak dokazují jednak výzkumy samotného Hofstedeho, tak i porovnání a statistické korelace s výzkumy jiných autorů, zabývajících se měřením hodnot. (viz Hofstede G., Hofstede G.J. 2006).

6.1.1.2 Kritika konceptu kulturních dimenzí Geerta Hofstedeho

Koncept kulturních dimenzí Geerta Hofstedeho byl od svého zveřejnění v mnoha směrech kritizován, především kvůli redukci kultury na příliš zjednodušující koncept pěti dimenzí, omezení vzorku pouze na jednu mnohonárodnostní korporaci (IBM), neschopnosti zachytit tvárnost kultury v čase a opomíjení rozmanitosti v rámci kultury. (Kirkman, Lowe, Gibsonová, 2006)

Kritice Hofstedeho konceptu se věnuje i profesorka Rachel Baskervilleová v článku Hofstede never studied culture, který byl publikován v lednu 2003 v časopise Accounting organization and society. Autorka kritizuje už Hofstedeho univerzalistický přístup, který předpokládá, že je schopen do vzorku zahrnout všechny známe varianty a že existuje jen málo překážek (pokud vůbec existují), abychom mezi sebou smysluplně porovnávali širokou paletu

zemí. Odvolává se na Steina Rokkana když tvrdí, že takový přístup by mohl být platný, kdyby sledované společnosti žili od sebe zcela odděleně, v dnešním vzájemně propojeném světě se ale podle ní takový postup dostává do řady logických a statistických problémů. (Baskervillová, 2006)

Baskervillová dále vidí hlavní nedostatky ve ztotožňování národu s kulturou (přítom členové jednoho národu se mohou hlásit k více kulturám), omezení a problémy, které vyplývají z kvantifikace kultury a v pozorovateli, který stojí vně zkoumané kultury. Upozorňuje na replikace Hofstedeho výzkumu (např. Smith a kol.), kterým se nepodařilo potvrdit všechny dimenze tak, jak je navrhuje Hofstede.

Na závěr svého článku shrnuje, že Hofstedeho dimenze popisují charakteristiky národů, které jsou většinou socioekonomického původu. Proto se podle ní nejedná o dimenze kultury. V této souvislosti také upozorňuje, že právě z tohoto důvodu nejsou Hofstedeho dimenze příliš využívány v sociologii a antropologii, ale naopak často např. v marketingových výzkumech. (Baskervillová, 2006)

I přes to, že Hofstedeho koncepty byly mnohokrát kritizovány, mnohé výzkumy tyto dimenze potvrzují. Badatelé si je oblíbily pro jejich jasnost a úspornost (Kirkman, Lowe, Gibsonová, 2006). Shoda Hofstedeho výsledků s některými dalšími výzkumy potvrzuje jejich platnost. (viz Hofstede G., Hofstede G.J. 2006).

6.1.2 Možné problémy s daty o porodnosti

Světový atlas Globalis, ze kterého jsem čerpala informace o porodnosti v jednotlivých zemích, závisí při tvorbě statistik na různých národních a mezinárodních organizacích, které data sbírají a vyhodnocují. U málo vyspělých států se tedy dají očekávat větší nepřesnosti, protože jejich vlády nebudou mít úplný přehled o počtu narozených dětí, jak je tomu ve státech vyspělých. Jedním z důvodů může být i velký počet porodů mimo léčebná zařízení a tedy i bez vědomí úřadů.

Data o porodnosti v jednotlivých zemích jsou získána ze světového atlasu Globalis, který vzniká na základě dat z United Nations Common Database (UNCDB), proto z něj získaná data považuji za důvěryhodná.

6.1.3 Možné problémy s HDP

Kritika tohoto ekonomického ukazatele se zaměřuje převážně na fakt, že nezachycuje některé důležité oblasti tvorby produkce, jako je práce v domácnosti, dobrovolnictví, netržní produkce a především stínová ekonomika. Tyto peníze se ale objevují v oběhu, ovlivňují tak mnoho ostatních ekonomických oblastí. Dále ukazatel nezachycuje kvalitu vyrobené produkce a její užitečnost. (Fialová, Jelen, 1993)

I přes jmenované nevýhody a nedostatky zůstává HDP jedním z nejpoužívanějších ekonomických ukazatelů, který dokáže mnoho vypovědět o ekonomické úrovni země.

6.2 Hodnocení použité metody

Volbu kvalitativního postupu, konkrétně regresní analýzy jsem objasňovala v kapitole Metoda.

6.2.1 Hodnocení použité metody – kvantitativní výzkum

Kvantitativní výzkum umí jen rozeznat, zda existuje souvislost mezi dvěma nebo více proměnnými, nebo ne. Oproti kvalitativnímu výzkumu tedy nenabízí hlubší vhled do problému. Mezi jeho negativa patří také velmi omezený rozsah informací o velkém počtu jedinců, výrazná redukce počtu proměnných a redukce počtu sledovaných vztahů mezi nimi. Kvantitativní výzkum má obecně řečeno vysokou reliabilitu, ale bohužel také nízkou validitu. Protože se v kvantitativním výzkumu stanovují hypotézy a priori a výzkum spočívá v jejich testování, všechny ostatní konfigurace mimo hypotézy zůstávají skryté. (Disman, 2002) Pokud by tedy porodnost významně ovlivňoval ještě jiný faktor, než individualismus a hospodářská situace, kvantitativní metoda mi to neodhalí.

Přesto díky svým výhodám (především snadné generalizaci na populaci a měřitelnosti této generalizace) může být kvantitativní výzkum soběstačným poznávacím systémem. (Disman, 2002).

6.2.2 Hodnocení metody – regresní analýza

Nevýhodou regresní analýzy je to, že je schopna odhalit pouze lineární vztahy. Pokud mezi proměnnými existuje jiný typ vztahu (například ve tvaru „U“), regresní analýza ho neodhalí.

7 Použitá literatura a zdroje dat

- Baskervilleová, R., F.; 2003. *Hofstede never studied culture*, Accounting organization and society, 1/2003, s. 1
- Benedictová, R.; 1999. *Kulturní vzorce*, Praha, Argo
- Budil, Ivo T.; 2003. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, Praha, Triton
- Disman, M.; 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, Praha: Nakladatelství Karolinum
- Fialová, H.; Jelen, J., 1993. *Malý ekonomický slovník*, Karviná, Ecomix – OK
- Giddens, A.; 1999. *Sociologie*, Praha, Argo
- Hendl, J.; 2006. *Přehled statistických metod zpracování dat: analýza a metaanalýza dat*, Praha, Portál
- Hindls, R.; Hronová, S.; Seger J.; Fischer J., 2006. *Statistika pro ekonomy*, Praha: Professional Publishing
- Hofstede, G.; 2001. *Culture's consequences*, London, Sage publications
- Hofstede, G.; Hofstede, G. J. 2006. *Kultury a organizace*. Praha, Linde
- Holman, R.; 2004. *Ekonomie*, Praha, Beck
- Horský, J.; Seligová, M.; 1996. *Rodina našich předků*, Praha, NLN
- Chesterton, G., K.; 2000. *Ohromné maličkosti*, Praha, Academia
- Kirkman, B. L.; Lowe, K. B.; Gibsonová, C. B., 2006. *A quarter century of Culture's Consequences: a review of empirical research incorporating Hofstede's cultural values framework*, Journal of International Business Studies, 3/2006, s. 285
- Lawless, R. 1996. *Co je to kultura?*, Praha, Votobia
- Možný, I.; 1999. *Sociologie rodiny*, Praha, SLON
- Murphy, R.; 2004. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Praha, Slon
- Norberg, J.; 2006. *Globalizace*, Praha, Alfa publishing a Liberální institut
- Petráň, J. a kol.; 1985. *Dějiny hmotné kultury I*, Praha, Státní pedagogické nakladatelství
- Pospíšil, L.; 1993. *Kultura, Český lid*, suplement 80/1993
- Prudký, L., 2004, *Přístupy k sociologickému empirickému zkoumání hodnot*, Studie CESES, 4/2004, s. 41
- Scruton, R.; 2003 *Průvodce inteligentního člověka po moderní kultuře*, Praha, Academia
- Sobotková, I.; 2001, *Psychologie rodiny*, Praha, Portál
- Williamson, D., 2002, *Forward from a critique of Hofstede's model of national culture*, Human relations, 11/2002, s. 1373

Zdroje dat

HDP: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2006/02/data/> (2.10.2007)

Porodnost: <http://globalis.gvu.unu.edu/indicator.cfm?IndicatorID=138&year=2000>
(3.10.2007)

8 Přílohy

8.1 Tabulka použitých dat I.

Země	Individualismus	Porodnost 1980 (děti na ženu)	Porodnost 2000 (děti na ženu)	HDP v roce 1980 (US dolar, na osobu, PPP)	HDP v roce 2000 (US dolar, na osobu, PPP)
Argentina	46	3,44	2,62	7 478,27	7 921,39
Austrálie	90	2,09	1,77	10 911,25	20 334,85
Bangladéš *	20	5,6	3,95	175,331	341,047
Belgie	75	1,7	1,6	12 332,20	22 646,86
Brazílie	38	4,31	2,34	1 256,00	3 512,09
Bulharsko *	30	2,17	1,14	2 939,84	1 580,56
Česká Republika *	58	2,32	1,18	4 585,17	5 521,20
Čína *	20	3,32	1,8	311,634	945,60
Dánsko	74	1,68	1,75	13 626,86	30 118,82
Ekvádor	8	5,4	3,1	1 799,85	1 259,98
El Salvador	19	5,6	3,17	850,108	2 093,96
Estonsko *	60	2,06	1,28		3 991,80
Filipíny	32	5,5	3,64	671,573	994,29
Finsko	63	1,64	1,74	11 119,51	23 611,88
Francie	71	1,86	1,76	12 864,16	21 955,41
Guatemala	6	6,4	4,93	1 138,64	1 599,42
Holandsko	80	1,6	1,6	12 606,14	23 341,52
Chile	23	2,95	2,44	2 492,86	4 944,37
Indie	48	4,83	3,45	265,622	459,43
Indonésie	14	4,73	2,6	647,958	806,90
Irán	41	6,5	2,53	2 445,17	1 509,25
Irsko	70	3,48	1,9	6 187,17	25 493,93
Itálie	76	1,89	1,21	8 164,29	19 332,01
Izrael	54	3,41	2,94	6 062,96	19 887,55
Jamaika	39	4	2,5	1 328,01	2 875,14
Japonsko	46	1,81	1,39	9 073,50	36 670,34

Jižní Afrika	65	5	2,9	2 764,14	2 986,45
Jižní Korea	18	2,92	1,51	1 678,74	10 890,09
Kanada	80	1,74	1,56	10 989,43	23 658,83
Kolumbie	13	4,34	2,8	1 367,55	1 980
Kostarika	15	3,78	2,58	2 098,87	4 062,55
Lucembursko *	60	1,51	1,73	17 774,17	46 360,39
Maďarsko *	80	2,12	1,38	2 069,53	4 599,99
Malajsie	26	4,16	3,26	1 812,33	3 844,24
Malta *	59	2,02	1,86	3 485,55	10 072,57
Maroko *	46	5,9	3	973,546	1 171,05
Mexiko	30	5,3	2,75	3 043,67	5 928,50
Německo	67	1,52	1,34	10 749,61	23 167,94
Norsko	69	1,81	1,85	15 567,83	37 211,91
Nový Zéland	79	2,18	1,97	7 190,46	13 574,39
Pákistán	14	6,28	5,48	347,344	538,65
Panama	11	4,05	2,79	1 974,61	3 941,83
Peru	16	5,38	3,2	1 192,14	2 055,68
Polsko *	60	2,26	1,48	1 591,32	4 423,29
Portugalsko	27	2,41	1,46	3 191,65	11 051,37
Rakousko	55	1,64	1,36	10 625,77	24 262,71
Rumunsko *	30	2,53	1,32	2 053,53	1 675,65
Rusko *	39	1,94	1,25		1 775,13
Řecko	35	2,32	1,3	5 077,80	10 612,15
Singapore	20	1,87	1,57	4 859,46	23 077
Slovinsko *	52	2,2	1,25		9 703,86
Surinam *	47	4,2	2,62	3 191,88	1 907,20
Španělsko	51	2,57	1,19	6 025,45	14 515,26
Švédsko	71	1,66	1,56	15 597,75	27 338,76
Švýcarsko	68	1,53	1,47	17 294,11	34 263,23
Thajsko	20	3,96	1,95	695,772	1 966,75
Trinidad *	16	3,4	1,65	5 699,99	6 459,57
Turecko	37	4,65	2,7	1 576,78	2 995,16

Velká Británie	89	1,72	1,7	9 531,44	24 542,20
Venezuela	12	4,47	2,98	4 649,98	4 845,03
Vietnam *	20	5,89	2,5	513,965	401,48
Uruguay	36	2,89	2,4	3 428,18	6 045,97
USA	91	1,79	2,05	12 255,08	34 774,09

8.2 Tabulka použitých dat II.

Země	porovnání porodnosti 2000-1980 (rozdíl v dětech na ženu)	porovnání HDP 2000-1980 (rozdíl v US. dolarech, na osobu, PPP
Argentina	-0,82	443,12
Austrálie	-0,32	9 423,60
Bangladéš *	-1,65	165,72
Belgie	-0,1	10 314,66
Brazílie	-1,97	2 256,09
Bulharsko *	-1,03	-1 359,29
Česká Republika *	-1,14	936,03
Čína *	-1,52	633,97
Dánsko	0,07	16 491,96
Ekvádor	-2,3	-539,88
El Salvador	-2,43	1 243,85
Filipíny	-0,78	3 991,80
Finsko	-1,86	322,72
Francie	0,1	12 492,38
Guatemala	-0,1	9 091,26
Holandsko	-1,47	460,78
Chile	0	10 735,37
Indie	-0,51	2 451,52
Indonésie	-1,38	193,81
Irán	-2,13	158,94
Irsko	-3,97	-935,92
Itálie	-1,58	19 306,76
Izrael	-0,68	11 167,71
Jamaika	-0,47	13 824,60
Japonsko	-1,5	1 547,13

Jižní Afrika	-0,42	27 596,84
Jižní Korea	-2,1	222,31
Kanada	-1,41	9 211,35
Kolumbie	-0,18	12 669,40
Kostarika	-1,54	612,20
Lucembursko *	-1,2	1 963,68
Maďarsko *	0,22	28 586,22
Malajsie	-0,74	2 530,46
Malta *	-0,9	2 031,91
Maroko *	-0,16	6 587,02
Mexiko	-2,9	197,51
Německo	-2,55	2 884,83
Norsko	-0,18	12 418,33
Nový Zéland	0,04	21 644,09
Pákistán	-0,21	6 383,93
Panama	-0,8	191,30
Peru	-1,26	1 967,22
Polsko *	-2,18	863,53
Portugalsko	-0,78	2 831,97
Rakousko	-0,95	7 859,72
Rumunsko *	-0,28	13 636,94
Řecko	-1,21	-377,88
Singapore	-0,69	1 775,13
Surinam *	-1,02	5 534,36
Španělsko	-0,3	18 217,63
Švédsko	-0,95	9 703,86
Švýcarsko	-1,58	-1 284,68
Thajsko	-1,38	8 489,82

Trinidad *	-0,1	11 741,01
Turecko	-0,06	16 969,13
Velká Británie	-2,01	1 270,98
Venezuela	-1,75	759,58
Vietnam *	-1,95	1 418,39
Uruguay	-0,02	15 010,77
USA	-1,49	195,05

8.3 Dotazník VSM 94 (Values Survey Module) Geerta Hofstedeho

Tento dotazník je v pěti různých jazykových variantách k dispozici na: <http://feweb.uvt.nl/center/hofstede/VSM.html/>. Česká verze, kterou zde uvádím, je k dispozici na vyžádání. Na stránkách jsou také uvedena doporučení pro jeho využití ve výzkumu.

Představte si ideální zaměstnání – pokud jste zaměstnán(a), bez ohledu na to, jaké je Vaše současné zaměstnání. Pokud byste si vybíral(a) ideální zaměstnání, jak důležité by pro Vás bylo... (zakroužkujte, prosím, jednu odpověď u každé z následujících otázek)

1 = nanejvýš důležité

2 = velmi důležité

3 = mírně důležité

4 = málo důležité

5 = velmi málo důležité či nedůležité

1. mít dost času na vlastní osobní či rodinný život

1   2   3   4   5

2. mít dobré pracovní prostředí (dobré větrání a osvětlení, dostatek místa apod.)

1   2   3   4   5

3. dobře si v pracovních záležitostech rozumět s přímým nadřízeným

1   2   3   4   5

4. mít jistotu zaměstnání

1   2   3   4   5

5. pracovat s lidmi, kteří spolu dobře spolupracují

1   2   3   4   5

6. když se s Vámi Váš přímý nadřízený radí o svých rozhodnutích

1   2   3   4   5

7. mít příležitost pracovního růstu

1   2   3   4   5

8. mít práci, která je rozmanitá a obsahuje i prvky určitého dobrodružství

1   2   3   4   5

Jak jsou pro Vás ve Vašem osobním životě, důležité následující věci? (zakroužkujte, prosím, u každé položky jednu odpověď)

9. Osobní stálost a spolehlivost

1   2   3   4   5

10. Šetrnost

1   2   3   4   5

11. Vytrvalost

1   2   3   4   5

12. Úcta k tradici

1   2   3   4   5

13. Jak často se cítíte nervózní nebo napjatý(á) při práci?

1. nikdy
2. zřídka
3. občas
4. často
5. velmi často

14. Jak často se, podle vašich zkušeností, podřízení bojí vyjádřit svůj nesouhlas se svými nadřízenými?

1. nikdy
2. zřídka
3. občas
4. často
5. velmi často

Do jaké míry souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky? (zakroužkujte, prosím, u každého výroku jednu odpověď)

1 = naprosto souhlasím

2 = souhlasím

3 = nejsem rozhodnut(a)

4 = nesouhlasím

5 = naprosto nesouhlasím

15. Většině lidí se dá věřit

1   2   3   4   5

16. Člověk může být dobrým manažerem, i když nemá přesnou odpověď na většinu otázek, které mohou jeho podřízení vznášet v souvislosti se svou prací

1   2   3   4   5

17. Organizační struktura, ve které mají někteří podřízení dva nadřízené je něco, čemu je třeba za každou cenu se vyhnout

1   2   3   4   5

18. Ze soupeření mezi zaměstnanci je obvykle více škody, než užitku

1   2   3   4   5

19. Organizační předpisy podniku se nesmějí porušovat, a to ani tehdy, když si zaměstnanec myslí, že jedná v zájmu organizace

1   2   3   4   5

20. Když lidé v životě selžou, je to často jejich vlastní vina

1   2   3   4   5

Některé informace o Vaší osobě (pro statistické účely)

21. Jste:

1. muž
2. žena

22. Kolik vám je let:

1. méně než 20
2. 20-24
3. 25-29
4. 30-34
5. 35-39
6. 40-49
7. 50-59
8. 60 a více

23. Kolik let školního vzdělání jste řádně absolvoval(a) (včetně základní školy):

1. 10 let a méně
2. 11 let
3. 12 let
4. 13 let
5. 14 let
6. 15 let
7. 16 let
8. 17 let
9. 18 let a více

24. Jestliže máte nebo jste měl(a) placené zaměstnání, o jaký druh práce se jedná nebo jednalo?

1. Neplacené zaměstnání (zahrnuje studenty prezenčního studia)
2. Nekvalifikovaná manuální práce
3. Běžně vyškolený úředník (úřednice) nebo sekretářka
4. Vyučený či odborně zaškolený řemeslník, technik, informatik, zdravotní ošetřovatel(ka), umělec (umělkyně) a pod.
5. Vysokoškolsky vyškolený profesionál apod. (ne manažer)
6. Manažer jednoho či dvou podřízených (ne manažerů)
7. Manažer jednoho nebo více manažerů

25. Jaká je Vaše státní příslušnost?

26. A jaká byla Vaše státní příslušnost při narození (byla-li jiná)?

Data:

Švédsko	1,66	1,56	0,1
Švýcarsko	1,53	1,47	0,06
Thajsko	3,96	1,95	2,01
Trinidad *	3,4	1,65	1,75
Turecko	4,65	2,7	1,95
Velká Británie	1,72	1,7	0,02
Venezuela	4,47	2,98	1,49
Vietnam *	5,89	2,5	3,39
Uruguay	2,89	2,4	0,49
USA	1,79	2,05	-0,26

Švédsko	71
Švýcarsko	68
Thajsko	20
Trinidad *	16
Turecko	37
Velká Británie	89
Venezuela	12
Vietnam *	20
Uruguay	36
USA	91

Švédsko	15 597,75	27 338,76	11 741,01
Švýcarsko	17 294,11	34 263,23	16 969,13
Thajsko	695,772	1 966,75	1 270,98
Trinidad *	5 699,99	6 459,57	759,58
Turecko	1 576,78	2 995,16	1 418,39
Velká Británie	9 531,44	24 542,20	15 010,77
Venezuela	4 649,98	4 845,03	195,05
Vietnam *	513,965	401,48	-112,49
Uruguay	3 428,18	6 045,97	2 617,79
USA	12 255,08	34 774,09	22 519,01